

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΠΟΥ ΕΜΦΑΝΙΖΕΙ ΤΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΑ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑ

ΓΙΑ ΤΩΡΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ!

ΟΣΟ περνάνε τά χρόνια κι απομακρυνόμαστε από τὰ γεγονότα, τόσο πιά έντονη γίνεται ή ανάγκη τής Μνήμης νά επιστρέφει σ' αυτά. Όταν μάλιστα πρόκειται γιά γεγονότα πού σημάδεψαν τή ζωή φυλών, έθνών, λαών, όλόκληρων ανθρώπινων ομάδων, ή ανάγκη αυτή γίνεται πιά καίρια κι έπιτακτική.

Η ΑΝΑΔΡΟΜΗ στά περασμένα, όταν άφορά ιστορικά γεγονότα πού σημάδεψαν τήν πορεία τής Άνθρωπότητας, δέν γίνεται μόνο γιά νά τιμηθούν έπέτειοι καί πρόσωπα. Γίνεται γιά νά ξαναθυμηθοϋμε οί μεταγενέστεροι καταστάσεις πού πρέπει νά διδάξουν, νά παραδειγματίσουν, νά φρονηματίσουν.

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΩΝ 6.000.000 ΕΒΡΑΙΩΝ, πού τιμάμε τό μήνα αυτό, είναι μιά από εκείνες τίς έπετείους πού έχουν οίκουμενική καί πανανθρώπινη σημασία. Όσο κι αν σήμερα υπάρχουν μερικοί πού, δρμώμενοι από διάφορες σκοπιμότητες, προσπαθούν νά άγνοήσουν (καί νά άμαυρώσουν) τή θυσία έκατομμυρίων άθώων ανθρώπων στο βωμό γιά τήν παγκόσμια είρήνη, οί ίδιοι οί Ναζί έχουν τόσο πολύ φροντίσει νά άφήσουν άτράνταχτα ντοκουμέντα τοϋ έγκλήματός τους, ώστε δέν είναι δυνατό νά έπιτύχουν οί εύτελείς σκοποί εκείνων πού άμφισβητοϋν τήν πραγματικότητα. (Τό μόνο πού έπιτυγχάνουν μέ σιγουριά είναι νά γελοιοποιούνται. Αυτόι καί οί ύποβολείς τους).

Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ έχει ακόμα πολλά νά διδάξει στις νέες γενιές. Προπάντων στις νέες γενιές. Σ' αυτές πού, έπειδή πολλά άγνοούν, γίνονται εύκολα θύματα τών καιροσκοπούντων τής κάθε ιδεολογίας καί σκοπιμότητας. Καί μεταξύ τών δσων έχει νά διδάξει ό Πόλεμος αυτός πρωταρχική θέση κατέχει τό Όλοκαύτωμα τών Έβραίων πού, μαζί μέ τίς τραγικές θυσίες τών διαφόρων φυλών καί λαών, δίνει τήν ανατριχιαστική εικόνα τών δσων συνέβησαν.

ΟΤΑΝ καί σήμερα ακόμη οί Έβραίοι γίνονται έξιλαστήρια θύματα γιά τήν έξυπηρέτηση διαφόρων σκοπιμοτήτων (πρόσφατα, π.χ., στήν Πολωνία συνελήφθησαν οί συνεργάτες τοϋ Βαλέσα, πού ήταν ιουδαϊκού θρησκεύματος, γιά μόνο τό λόγο ότι ήταν Έβραίοι!) ή ανάμνηση τών δσων συνέβησαν στο παρελθόν άποτελεί παγκόσμια ανάγκη, πανεθνική έπιταγή.

ΜΕ ΤΗ ΣΚΕΨΗ πρós τίς νέες γενιές πού ήλθαν καί πρós αυτές πού ακολουθούν, τιμάμε καί σήμερα τή Μνήμη τών χαμένων αδελφών μας. Μέ τήν εύχή τά δσα αυτοί υπέφεραν νά γίνουν μάθημα, παράδειγμα γιά άποφυγή, άφορμή γιά καταδίκη πού νά προκαλεί άποτροπιασμό. Γιά τώρα καί γιά πάντα!

ΗΛΙΑ BENEZH

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Οι χρόνοι της δουλείας

Είναι σέ όλους γνωστή ή ήρωική στάση πού έδειξε ό μακαριστός Άρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός γιά νά σώσει τούς Έβραίους τής Ελλάδος.

Άπό τό όμώνυμο βιβλίό τοῦ Ἡλία Βενέζη μεταφέρουμε έδῶ τό 34ο κεφάλαιο, γιά νά θυμήσουμε τά γεγονότα καί νά τιμήσουμε εκείνους πού δέν δίστασαν νά προστατέψουν τούς όμοθρήσκους μας, μέ έπικεφαλής τόν Άρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό.

Στά δυό πρώτα χρόνια τής Κατοχής, 1941, 1942, δέν είχε εκδηλωθεί καμιά ένέργεια τών Γερμανών έναντίον τών Έβραίων. Οί διωγμοί πού γίνονταν έναντίον τους σέ άλλες κατεχόμενες από τή Γερμανία χώρες έφθαναν στήν Ελλάδα ως αβέβαιες φήμες.

Άλλά στίς αρχές τοῦ 1943 ή στάση τών Γερμανών άρχισε νά αλλάζη.

Στήν αρχή έγινε δημογραφική άπογραφή τών Έβραίων τής Θεσσαλονίκης. Έπειτα οί Γερμανοί άνήγγειλαν τήν άπόφασή τους νά άπομακρύνουν από τήν Ελλάδα τούς Έβραίους. Σύμφωνα μέ τήν άπόφαση αὐτή:

α) Όσοι Έβραίοι ζούσαν στήν Ελλάδα καί δέν είχαν ελληνική ύπηκοότητα θά έπρεπε νά φύγουν γιά τή χώρα τής οποίας ήταν ύπήκοοι.

β) Οί Έσραηλίτες Έλληνες θά μεταφέρονταν στήν Πολωνία γιά νά έργασθουν.

Καμιά διάκριση δέ γινόταν μεταξύ νέων ή παιδιών ή γε-

ρόντων, μεταξύ ανθρώπων πού μπορούσαν νά έργασθουν καί εκείνων πού δέν μπορούσαν, μεταξύ άνδρῶν καί γυναικῶν. Όλοι οί Έβραίοι μέ τίς οικογένειές τους θά άπομακρύνονταν άπ' τήν Ελλάδα.

Τό δράμα άρχισε μέ τούς Έβραίους τής Θεσσαλονίκης. Τούς μάζεψαν όλους σέ όρισμένες συνοικίες, δήμευσαν τίς περιουσίες τους καί άρχισαν νά τούς μεταφέρουν στήν Πολωνία, κοπάδια - κοπάδια σάν ζῶα, σέ βαγόνια κλειστά. Όλοι τότε οί Έλληνες φαντάζονταν, βέβαια, πώς μιά σκληρή τύχη περίμενε τούς ανθρώπους αὐτούς σέ καταναγκαστικά έργα. Όμως κανενός ό νοῦς δέν ήταν δυνατόν νά πάη στό φοβερό τέλος πού τούς περίμενε - στοῦς κλιβάνους τών στρατοπέδων συγκεντρώσεως.

Ἡ άναγγελία αὐτῆς τής έξόδου τών Έβραίων συντάραξε τόν ελληνικό λαό, κι άς είχε ν' αντιμετώπιση τά δικά του μαρτύρια. Μόλις άρχισαν νά εφαρμόζονται τά μέτρα τών Γερμανών έναντίον τών Έβραίων, άρχισαν νά φθάνουν καί άπεγνωσμένες εκκλήσεις τών Έβραίων τής Θεσσαλονίκης πρός τόν Άρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό πού τόν ίκέτευαν νά μεσολαβήση στόν Πληρεξούσιο τοῦ Ράιχ γιά νά ματαιωθεῖ ή έξόντωσή τους. Οί Έλληνες, καταγανακτισμένοι, βλέπαν τούς Γερμανούς νά παρασπονδοῦν. Γιατί, όταν ύπέγραψαν τήν άνακωχή μέ τήν Ελλάδα, οί Γερμανοί είχαν ύποσχεθεῖ ότι δέν θά 'καναν καμιά διάκριση μεταξύ Έλλήνων πολιτῶν.

Είναι καί έδῶ, στή στάση τών Έλλήνων άπέναντι τών Έβραίων πού κινδύνευαν, μιά ακόμα πιστοποίηση τοῦ χαρακτήρα καί τής γενναιοφροσύνης καί τής έντιμότητας τοῦ λαοῦ μας.

Άρχισαν νά φθάνουν άντιπροσωπεῖες καί έπιτροπές Έλλήνων στόν Άρχιεπίσκοπο καί τοῦ ζητοῦσαν νά επέμβη. Ό Άρχιεπίσκοπος δαμασκηνός, πού συμμεριζόταν τά αίσθήματα τοῦ ποιμνίου του, ζήτησε νά δεῖ τόν Πληρεξούσιο τοῦ Ράιχ. Κατά τή συνάντησή τους διερμήνευσε στόν Altenburg τή δυσφορία τοῦ ελληνικοῦ λαοῦ γιά τό άπάνθρωπο καί άντιχριστιανικό μέτρο. Καί ζητοῦσε τήν επέμβασή του γιά νά σταματήσει ό διωγμός.

Ό Altenburg άπάντησε ότι τό έβραϊκό ζήτημα είναι κεφαλαιώδες καί προγραμματικό γιά τόν Έθνικοσοσιαλισμό, ότι ρυθμίζεται από τό Κέντρον καί ότι, συνεπώς, εκείνος δέν μπορεί νά κάμη τίποτε, μέ δική του πρωτοβουλία, ύπέρ τοῦ ελληνικοῦ ίσραηλικοῦ στοιχείου. Προσωπικῶς, μάλιστα, φρονούσε ότι ήταν άδύνατον νά μή εφαρμοσθεῖ τό μέτρον, όσες έπεμβάσεις κι άν γίνονταν. Τό έναντίον. Τό μέτρον, εἶπε, θά επέκτεινόταν καί στήν ύπόλοιπη Ελλάδα, σ' όλους τούς Έσραηλίτες. Όλοι οί Έβραίοι, όσοι ήταν Έλληνες ύπήκοοι, θά ύποχρεώνονταν νά πάν στήν Πολωνία. Καί όσοι είχαν άλλη ύπηκοότητα, νά πάν στίς χώρες τους.

Ό Άρχιεπίσκοπος ρώτησε:

— Διατί οί Έβραίοι τής Ελλάδος Έσπανοί ύπήκοοι θά πάνε στήν Ίσπανία, οί Έβραίοι Έταλοί ύπήκοοι θά πάνε στήν Ίταλία καί δέν μένουν στήν Ελλάδα οί Έβραίοι Έλληνες άλλα πρέπει νά μεταφερθουν στήν Πολωνία;

Ό Πληρεξούσιος τοῦ Ράιχ, στενοχωρημένος άπ' τό έρώτημα, άρνήθηκε ν' άπαντήσει. Εἶπε απλῶς ότι οί ελληνικής ύπηκοότητας Έσραηλίτες στέλνονται στήν Πολωνία «διά νά έργασθουν».

Ό Άρχιεπίσκοπος ρώτησε:

— Έάν στέλλονται στήν Πολωνία διά νά έργασθουν, διατί στέλλονται καί αἱ γυναῖκες καί τά παιδιά καί οἱ γέροντες;

Ό Πληρεξούσιος τοῦ Ράιχ εἶπε:

— Διότι θά είναι σκληρόν νά χωρισθουν αἱ οικογένειαι.

Ἐάν μεταφερθοῦν ἐν πλήρει συγκροτήσει θά ζήσουν καλύτερα!

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔκαμε καί πάλιν ἐκκλήση θερμῇ στόν Γερμανό Πληρεξούσιο. Τοῦ μίλησε ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καί τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Altenburg περιορίστηκε νά δώσῃ τήν ἀσαφῆ ὑπόσχεση ὅτι θά φροντίσῃ νά μετριασθῇ ἡ αὐστηρότητα μέ τήν ὁποία ἐφαρμοζόταν τήν ἐποχὴ ἐκείνῃ τό μέτρον.

***

Στό μεταξύ ἡ ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης συνεχίζετο συστηματικά. Ἡ ἀγανάκτηση κορυφώθηκε σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα. Ἐκκλήσεις καί διαμαρτυρίες ἐφθάναν συνεχῶς στήν Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Ἀπό τίς ἰσραηλιτικές ὁργανώσεις τῆς Λάρισας, τῆς Χαλκίδας, τοῦ Βόλου, τῆς Βέροιας, ποῦ διακήρυτταν τήν ἀλληλεγγύη τους πρὸς τοὺς ὁμόφυλους τους τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπό τίς ἐλληνικές ὁργανώσεις ὅλων τῶν πόλεων. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος σκέφθηκε νά μεταφέρει καί πάλι τό κοινὸ αὐτὸ αἷσθημα στοὺς Γερμανοὺς ἁρμοδίους. Κάλεσε στήν Ἀρχιεπισκοπὴ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν Ἀνωτάτων Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων, τῶν Ἐπιστημονικῶν καί Ἐπαγγελματικῶν Ὀργανώσεων. Ἀπεφάσισαν ὅλοι νά ἀπευθύνουν ἀπὸ κοινοῦ, ὑπὸ τὴν ἀκέπην τῆς Ἐκκλησίας, ἔντονα ὑπομνήματα πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καί πρὸς τὸν Πληρεξούσιο τοῦ Ράιχ.

Τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἶναι τό ἀκόλουθο:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Μαρτίου 1943

Πρὸς τὸν Κύριον

Κωνσταντῖνον Λογοθετόπουλον

Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως

Ἐνταῦθα

Κύριε Πρόεδρε,

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς ἐπληροφορεῖτο κατ' αὐτάς μετ' εὐλόγου ἐκπλήξεως καί ὀδύνης ὅτι αἱ Γερμανικαὶ Στρατιωτικαὶ Ἀρχαὶ Κατοχῆς ἤρξαντο ἐφαρμόζουσαι ἐν Θεσσαλονίκῃ τό μέτρον τῆς βαθμιαίας ἐκτοπίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας καί ὅτι αἱ πρώται ὁμάδες τῶν ἐκτοπιζομένων εὐρίσκονται ἤδη καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Πολωνίαν. Ἡ δὲ ὀδὸν αὕτη τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ὑπῆρξε κατὰ τοσοῦτ' ἄλλο βαθυτέρα καθ' ὅσον:

1. Κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὄρων τῆς ἀνακωχῆς πάντες οἱ Ἕλληνες πολῖται ἐμελλον νά τυχουν τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, ἀδιακρίτως φυλῆς καί θρησκείας.

2. Οἱ Ἕλληνες Ἰσραηλίται οὐ μόνον ἀνεδείχθησαν πολῦτιμοι συντελεσταὶ τῆς οικονομικῆς ἐπιδόσεως τῆς χώρας ἀλλὰ καί γενικῶς ἐπέδειξαν νομιμοφροσύνην καί πλήρη κατανόησιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὡς Ἑλλήνων. Οὕτω μετέσχον τῶν κοινῶν θυσιῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος καί εὐρέθησαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἀγώνων τοὺς ὁποίους διεξῆγαγε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀμυνόμενον τῶν ἀπαράγραπτων ἱστορικῶν δικαίων του.

3. Ἡ νομοταγία τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου ἀποκλείει προκαταβολικῶς πᾶσαν αἰτίαν περὶ ἀναμείξεώς του εἰς ἐνεργείας καί πράξεις δυνάμεναι ν' ἀπειλήσουν, ἔστω καί πόρρωθεν, τὴν ἀσφάλειαν τῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς.

4. Ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὰ τέκνα τῆς κοινῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται ἀδιάρρηκτως ἡνωμένα καί μέλη ἰσότιμα τοῦ ἐθνικοῦ ὁργανισμοῦ, ἀσχέτως πάσης διαφορᾶς θρησκευτικῆς ἢ δογματικῆς.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΟΧΩΝ ΒΡΑΒΕΙΟΥ «ΔΙΚΑΙΟΙ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ»

ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΓΙΑΝΤ-ΒΑΣΕΜ

1. Ἀδελφὴ Ἑλένη Κάπαρη — ΜΔΔ
2. Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός — ΜΔΔ
3. Ἀγγελος Ἑρβέρτ — ΜΔΔ
4. Μιχαήλ Γλύκας — ΜΔΔ
5. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος — ΜΔΔ
6. Μαρία Χολύβα — ΜΔΔ
7. Ἀριστείδης Κεστεκίδης — ΜΔΔ
8. Κλεοπάτρα Μίνου — ΜΔΔ
9. Βασίλειος Κραψίτης — Δ
10. Χρῖστος Παπαστεργίου — ΔΔ
11. Ὁρέσθης Πασχαλίδης — ΔΔ
12. Εἰρήνη Τυπάλδου — ΜΔΔ
13. Δημήτριος Βλαστάρης — ΜΔΔ
14. Δημήτριος Βρανόπουλος — ΜΔΔ
15. Ἡλίας καί Πόπη Γιαννοπούλου — ΜΔΔ
16. Πέτρος καί Εἰρήνη Ζωγράφου — ΜΔΔ
17. Μανώλης Πετράκης — ΜΔΔ
18. Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος — ΜΔΔ
19. Λουκάς Καρρέρ — ΜΔΔ
20. Μιχαήλ Σκουλάτος — ΜΔΔ
21. Ἀθανάσιος καί Βασιλικὴ Κεφαλᾶ — Δ
22. Δρ. Γεώργιος Κηλαϊδῆς — ΜΔΔ
23. Στέφανος καί Μανταλένα Κορφιάτη — ΜΔΔ
24. Δρ. Πᾶνος Μαχαίρας — ΜΔΔ
25. Γεώργιος καί Μανταλένα Μιτζελώτης — ΜΔΔ

Σημείωση: Οἱ κάτοχοι τοῦ Βραβείου εἶναι, σ' ὁλόκληρον τὸν κόσμον, ὅσοι πού βοήθησαν τοὺς Ἑβραίους νά σωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ναζί. Τό «Δέντρο» σημαίνει ὅτι ἔχει φυτευθεῖ μέ τό ὄνομα τοὺς δέντρο, τό ΜΔΔ = Μετάλλιο, Δέντρο καί Τιμητικὸ Δίπλωμα, ΔΔ = Δέντρο καί Τιμητικὸ Δίπλωμα Δ = Τιμητικὸ Δίπλωμα.

5. Ἡ Ἁγία ἡμῶν Θρησκεία οὐδεμίαν ἀναγνωρίζει διάκρισιν, ὑπεροχὴν ἢ μείωσιν ἐρειδομένην ἐπὶ τῆς φυλῆς ἢ τῆς θρησκείας, δογματίζουσα ὅτι «οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδέ Ἕλληνι» (Γαλ. Γ', 28), καταδικαζομένης οὕτω πάσης τάσεως πρὸς δημιουργίαν οἰασδήποτε διακρίσεως ἐκ φυλετικῆς ἢ θρησκευτικῆς διαφορᾶς· καί

6. Ἡ κοινότης τῶν τυχόν ἐν ἡμέραις δόξης καί εἰς περιόδους ἐθνικῶν ἀτυχημάτων ἐσφυρηλάτησαν, ἐπὶ τοῦ ἀκμονος τῆς ἐλληνικῆς εὐψυχίας, ἀκαταλύτους δεσμούς μεταξὺ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, εἰς οἵανδήποτε καί ἂν ἀνήκουν φυλὴν.

Δέν ἀγνοοῦμεν βεβαίως τὴν ὕφισταμένην βαθεῖαν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς Νέας Γερμανίας καί τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου. Οὐδέ καί προτιθέμεθα νά γίνωμεν ὑπεραπολόγητα ἢ καί ἀπλῶς κριταὶ τοῦ διεθνοῦς Ἰσραηλιτισμοῦ καί τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης δράσεώς του εἰς τὴν σφαῖραν τῶν μεγάλων πολιτικῶν καί οικονομικῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου.

μου. Ἡμῶς ἐνδιαφέρει σήμερον ἀποκλειστικῶς καὶ ἀνησυχεῖ ζωηρῶς ἡ τύχη τῶν 60.000 συμπολιτῶν Ἰσραηλιτῶν, τῶν ὁποίων ἐγνωρίσαμεν, κατὰ τὴν μακρὰν ἐν δουλείᾳ καὶ ἐλευθερίᾳ συνδιαβίωσιν, καὶ τῶν αἰσθημάτων τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν φιλάδελφον διάθεσιν καὶ τῶν ἰδεῶν τὴν προοδευτικότητα καὶ τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα καὶ, ὅπερ σπουδαιότερον, τὴν ἀδιάβλητον φιλοπατρίαν. Τοῦ τελευταίου τούτου μάλιστα μάρτυς ἀψευδῆς πρόκειται ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν θυμάτων τὰ ὅποια οἱ Ἕλληνες Ἰσραηλίται προσήνεγκον, ἀγογγύστως καὶ ἀνευ διαταγμῶν, εἰς τὸν βωμόν τοῦ πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν κοινὴν Πατρίδα καθήκοντος.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐχομεν τὴν βεβαιότητα ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται καὶ αἰσθάνεται καθ' ὃν τρόπον καὶ πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Πιστεύομεν ἐπὶ πλεόν ὅτι θὰ ἔχετε ἤδη προβῆ εἰς τὰ ἀναγκαῖα διαβήματα πρὸς τὰς Ἀρχὰς Κατοχῆς διὰ τὴν ἀναστολὴν τοῦ ὀδυνηροῦ καὶ ἀσκόπου μέτρου τῆς ἐκτοπίσεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου. Ἐλπίζομεν μάλιστα ὅτι θὰ ὑπεδείξατε πρὸς τοὺς Ἰσχυροὺς ὅτι ἡ τοιαύτη σκληρὰ μεταχείρισις τῶν Ἰσραηλιτῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλίτας ἄλλων ὑπηκοοτήτων, καθιστᾷ ἐπὶ μᾶλλον ἀδίκαιολόγητον, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἠθικῶς ἀπαράδεκτον, τὸ τεθῆναι εἰς ἐφαρμογὴν μέτρον. Ἐάν δέ τυχόν προβάλλωνται λόγοι ἀσφαλείας πρὸς δικαιολόγησιν αὐτοῦ, φρονούμεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νά προταθοῦν λύσεις καὶ νά ληφθοῦν προληπτικὰ μέτρα, οἷον ὁ περιορισμὸς μόνον τοῦ ἐν δρᾷσει ἄρρενος πληθυσμοῦ (παρεκτός γερόντων καὶ παιδίων) εἰς ὠρισμένον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, εἰς τρόπον ὥστε καὶ ἡ ἀσφάλεια τούτων νά κατοχυρωθῇ — ἔστω καὶ κατὰ κινδύνου ὑποθετικοῦ — καὶ ἡ τάξις τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν ν' ἀποφύγει τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς δι' ἧς ἀπειλεῖται ἐκτοπίσεως. Ὡς ἐκ περισσοῦ σημειοῦμεν ὅτι εἰς τὸ ἀνωτέρω μέτρον ὁ ὑπόλοιπος Ἑλληνικὸς Λαὸς θὰ ἦτο διατεθειμένος, ἐάν ἤθελε ζητηθεῖ, νά προσθῇ ἀνεκδοκίμως ὁλόκληρον τὴν ἐγγύησιν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν χεῖμαζομένων ἀδελφῶν αὐτοῦ.

Εὐχόμεθα ὅπως αἱ Ἀρχαὶ Κατοχῆς ἀντιληφθοῦν ἐγκαίρως τὸ ἄσκαπον τῆς διώξεως εἰδικῶς τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες καταλέγονται μεταξύ τῶν εἰρηνικωτέρων, φιλονομιωτέρων καὶ παραγωγικωτέρων στελεχῶν τοῦ τόπου. Ἐάν ὅμως, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἤθελον ἐμμένει ἀμεταπειστῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκτοπίσεως αὐτῶν, φρονούμεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ὡς φορεὺς τῆς ἀπομενούσης πολιτικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ τόπῳ, θὰ ἔδει νά λάβῃ θέσιν σαφῆ ἐναντὶ τῶν συντελουμένων, ἀφήνουσα εἰς τοὺς ξένους ὁλόκληρον τὴν εὐθύνην τῆς διαπραττομένης προδόλου ἀδικίας. Διότι οὐδεὶς, νομίζομεν, δικαιούται νά λησμονῇ ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις τῆς δυσχεροῦς ταύτης περιόδου, ἀκόμη καὶ ὅσαι κεῖνται ἔξω τῆς θελήσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἡμῶν, θὰ ἔρευνηθοῦν μίαν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Ἔθνους διὰ τὸν προσήκοντα ἱστορικὸν καταλογισμόν. Καὶ δὲ τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως θὰ βαρύνει μεγάλως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους ἡ πλευρὰ τῶν ἠθικῶν εὐθυνῶν τὰς ὁποίας οἱ ἄρχοντες ἐπιμύζονται καὶ δι' αὐτάς ἐτι τὰς πράξεις τῶν Ἰσχυρῶν, ἐφ' ὅσον παρέλειψαν νά ἐκδηλώσουν, διὰ χειρονομίας ὑψηλόφρονος καὶ γενναίας, τὴν κατὰ πάντα εὐλογον δυσφορίαν καὶ τὴν ὁμόθυρον διαμαρτυρίαν τοῦ ἔθνους δι' ἐνέργειάς θιγούσας καιρίως τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλοτιμίαν, ὡς ἡ ἀρξαιμένη ἐκτόπισις τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν.

Μετὰ τιμῆς

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Δαμασκηνός

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Σ. Δοντᾶς, ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἑρρ. Σκάσης, ὁ Πρύτανης τοῦ Ἐθνικοῦ Μετασβίου Πολυτεχνείου Ἰω. Θεοφανόπουλος, ὁ Πρύτανης τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν Γ. Νέζος, ὁ Πρόεδρος τοῦ ἱατρικοῦ Συλλόγου Ἀττικοβωιωτίας Μ. Καρζῆς, ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Π. Ἀναστασόπουλος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβολαιογραφικοῦ Συλλόγου Ἐφετείων Ἀθηνῶν καὶ Αἰγαίου Κ. Ἀντωνόπουλος, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἐφημερίδων Γ. Καραντζᾶς, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Θεατρικῶν Συγγραφέων Θ. Συνασίνος, ὁ Πρόεδρος τῶν Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Μ. Ἀργυρόπουλος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Πειραιῶς Δ. Πετροπουλάκος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος Α. Καράς, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν Σ. Χαλκιαδάκης, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν Κ. Νεῦρος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Ἀ. Τσιτσάνης, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὄδοντιατρικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Ἰ. Καρέκλης, ὁ Πρόεδρος τοῦ Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς Μ. Καραντζᾶς, ὁ Πρόεδρος τῶν Ἑλλήνων Ἡθοποιῶν Μ. Μορίδης, ὁ Πρόεδρος τοῦ Πανελληνίου Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Α. Καραμερτζᾶνης, ὁ Γεν. Διευθυντὴς Καταφυγίων Ἐπιχειρήσεως Περιθάλψεως Θ. Σπεράντζας, ὁ Πρόεδρος τοῦ ἱατρικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς Δ. Μανταύβαλος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Δ. Βασιλόπουλος, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Α. Πουλόπουλος, ὁ Ἀντιπρόσωπος Ἑνώσεως Ἑλλήνων Θεατρικῶν καὶ Μουσικῶν Κριτικῶν Μ. Ροδᾶς, ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Ἑλλήνων Βιομηχάνων Ἰ. Τερζάκης, ὁ Γεν. Γραμματεὺς Πανελληνίου Ὄδοντιατρικοῦ Συλλόγου Μ. Ἀποστόλου, ὁ Πρόεδρος τοῦ ἱατρικοῦ Συλλόγου Καλλιθέας Μ. Ρημαντινῆς.

■ Καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Πληρεξούσιον τοῦ Ράιχ εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Μαρτίου 1943

*Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα
τὸν Πληρεξούσιον τοῦ Ράιχ διὰ τὴν Ἑλλάδα
Κύριον Gunther Altenburg
Ἐνταῦθα*

Ἐξοχώτατε,

Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι δὲν ζητοῦμεν διὰ τοῦ παρόντος νά ὑπείσέλθωμεν καθ' οἷονδῃποτε τρόπον εἰς τὸ ζήτημα γενικῆς τακτικῆς τῶν Γερμανικῶν Ἀρχῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας ἢ ἀλλαχοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς νά υποβάλωμεν ἐκ τῆς ἀφορμῆς ἐνός ζητήματος, τὸ ὅποιον κατὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας κρατεῖ εἰς περισυλλογὴν καὶ συγκίνησιν ὁλόκληρον τὴν ἑλληνικὴν κοινωσίαν, ὠρισμένας ἀπόψεις, βέβαιον ὅτι θὰ τὰς ἐξετάσῃ ἐν πνεύματι βαθείας εὐμενείας καὶ ἀκόμη βαθύτερας κατανοήσεως.

Πρόκειται περὶ τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης διώξεως τῆς ἑλληνικῆς ὑπηκοότητος Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος, ἡ ὁποία ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, καθ' ὅλα νομίμως ἐντεταγμένη εἰς τὰ θέσμια τῆς χώρας μας, οὐ μόνον οὐδέποτε ἔδωκεν ἀφορμὴν παραπόνου πινὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ὅπως ἐναντίως προσέφερε πάντοτε μὲν δέγματα σοβαρᾶς συνεργατικῆς ἀλληλεγγύης εἰς αὐτοὺς, εἰς δὲ κρίσιμους στιγμὰς σοβαρᾶς ἀποδείξεις αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας ὑπὲρ τοῦ τόπου.

Εἰρήσθω πρὸς τούτοις ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος Ἰσραηλιταὶ οὐδέποτε ἀντηγωνίσθησαν οὐδέ ἀκόμη καὶ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν μικρῶν τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι ἀπεναντίας οὐδέποτε ἀπέλειψεν αὐτοὺς τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὁλότητα εὐθύνης, εἰς τρόπον ὥστε νά δυνάμεθα νά διαπιστώσωμεν ὅτι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἀνῆκον καὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν πτωχῶν.

Σημειωτέον ἐτι ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιταὶ ἔχουσι διάφορον νοοτροπίαν ἀπὸ τῶν ἐν Γερμανίᾳ τοιοούτων, ἀ-

γνοοῦσι δὲ ἀκόμη καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ὁμοθρήσκων των ἐν Πολωνία, ὅπου ἀποστέλλονται νὰ ζήσουν.

Ἐάν ὅθεν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα, προστεθῇ δὲ ὅτι κατὰ τὴν μακροαίωνα διαδρομὴν ὁλοκληροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας μας αἱ σχέσεις μας μετὰ τοῦ Ἰσραηλικοῦ στοιχείου ὑπῆρξαν πάντοτε ἁρμονικαὶ καὶ ὁμαλὰ ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐπιγόνων του, καὶ δὴ διὰ μέσου ὧλων τῶν ἐποχῶν τῆς ἀνεξιθρήσκου Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὅλως προσφάτου μας ἐθνικῆς ζωῆς, πιστεῖται ὅτι, ἐν τῇ ὑψηλῇ ἰδιότητι ὧμων ὡς ρυθμιστοῦ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον, δέν θά δι-στάσῃτε νὰ ἐγκολπωθῇτε τὴν αἰτησίαν μας ταύτην καὶ ν' ἀποφασίσῃτε ὅπως προσωρινῶς τουλάχιστον ἡ διώξις τοῦ Ἰσραηλικοῦ στοιχείου ἐξ Ἑλλάδος ἀνασταλῇ ἕως ὅτου τὸ Ἑλληνικὸν Ἰσραηλικὸν ζήτημα ἐξετασθῇ ὑπὸ τὸ φῶς μιᾶς εἰδικῆς καὶ ὅλως ἐμπειριστατωμένης ἐρεύνης.

Εἰς τὴν αἰτησίαν μας, ἄλλως τε, ταύτην στίβαρόν συνεπί-κουρον ἔχομεν αὐτὴν ταύτην τὴν πρόσφατον ἱστορικὴν πραγματικότητα, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν πα-ράδοσιν τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ περαιτέρω τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ἄλλων ὄρων τῶν οἰκείων πρωτοκόλλων συμπεριλαμβάνεται καὶ οὗτος καθ' ὃν «αἱ Ἀρχαὶ Κατοχῆς ὑπόσχονται νὰ προστατεύσωσι τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων», ὑπονοοῦσαι ἀσφαλῶς διὰ τοῦ ὅρου τούτου ὅτι οὐδεὶς ποτὲ θά ἐγίνετο διωγμὸς τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἀνεξαρτήτως θρησκευ-ματος, φυλῆς καὶ γένους καὶ ὅτι, συνεπῶς, ἡ θεωρία τῶν φυλετικῶν ἢ θρησκευτικῶν διαιρέσεων οὐδεμίαν θά εἶχεν ἐφαρμογὴν ἐν Ἑλλάδι.

Ταῦθ' ὅπερ ἐξ ἄλλου ἐνισχύετο ἀκόμη περισσότερον καὶ ἐκ τῶν σαφῶν μετ' ὀλίγον δηλώσεων τοῦ στρατηγοῦ Τσολάκογλου, εἰς ὃν τότε ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν Κατο-χῆς ἡ Πρωθυπουργία τῆς χώρας καὶ ὁ ὁποῖος ἀνεκοίνωσε ρητῶς ὅτι «Ἑβραϊκὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι δέν ὑφίσταται οὐ-τε πρόκειται νὰ δημιουργηθῇ ποτέ, ἀλλ' ὅτι πάντες οἱ Ἑλ-ληνες, ἀσχολούμενοι εἰς τὰ εἰρηνικὰ τῶν ἔργα, δύνανται νὰ ὦσιν ἡσυχοὶ ὅτι ἡ τιμὴ των, ἡ ζωὴ των καὶ ἡ περιουσία των τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς καὶ τῆς Κυβερνήσεως».

Ἐξοχώτατε,

Πρὸ ὀλίγων μόλις ἡμερῶν ὁ ραδιοφωνικὸς σταθμὸς Βε-ρολίνου μᾶς μετέδιδεν ἄρθρον φίλου Γερμανοῦ δημοσιο-

γράφου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθὴς ὕμνος εἰς τὴν πατροπαρά-δοτον ἀρετὴν τῆς ξενίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις, ἀκόμη καὶ ὅταν πρόκειται περὶ ὑποτιθε-μένων ἐχθρῶν. Ἀλλὰ ποῖον ἄραγε δέν πρέπει νὰ εἶναι τὸ αἶσθημα τοῦ πόνου τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λαοῦ, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ὁποῖου δύο χιλιετηρίδες Χριστιανισμοῦ ἐνεστάλαξαν βαθύτατα τὸ νάμα τῆς ὑπευθύνου ἀγάπης, ὅταν βλέπει τοὺς ἰδίους του ἀδελφοὺς ἀποσπαρμένους ἀπὸ τὸν βωμόν τῆς κοινῆς Πατρίδος, τὴν ὁποίαν αὐτοὶ εἶχον ἀπὸ χρόνων περιπτυχθεῖ μέ ἀπεριόριστον ἐμπιστοσύνην καὶ μέ πνεῦμα ἀνεπιλήπτου πρὸς ἡμᾶς ἀλληλεγγύης;

Ἐξοχώτατε,

Ἐν ὀνόματι τῶν ἀκραίων ἑκείνων ἰδεῶν, τὰς ὁποίας τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα καὶ ἡ ὑψηλὴ καλλιέργεια τῆς πατρί-δος σας ἀνύψωσαν εἰς συνθήματα πανανθρωπίνου ἀκτινο-βολίας καὶ ἀσυζητήτου ἐπιβολῆς, ἐξαιτούμεθα ὅπως ἡ ὑφ' ἡμῶν ζητούμενη ὑπὲρ τῶν Ἰσραηλιτῶν συνυπηκόων μας ἀναστολή τῆς διώξεως των πραγματοποιηθῇ τάχιστα, καὶ διαβεβαιούμεν ὧμᾶς ὅτι ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς θά εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῇσθαι δεόντως τὴν φωτεινὴν σας αὐ-τὴν ἱστορικὴν χειρονομίαν.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ἀκολουθοῦν αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ἀνωτάτων Πνευματικῶν Ἰδρυμάτων καὶ τῶν Ἐπιστημονικῶν καὶ Ἐπαγγελ-ματικῶν Ὁργανώσεων.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνὸς δέν σταμάτησε τίς ἐ-νέργειές του. Εἶδε πάλι τὸν Altenburg καὶ ζήτησε τὴν ἐπέμ-βασίν του. Μὲ τὸ σχηματισμὸ τῆς νέας Κυβερνήσεως Ἰωάννου Ράλλη κατατόπισε τὸν νέο Πρωθυπουργὸ καὶ τοῦ ζήτησε νὰ χειρισθῇ καταλλήλως τὸ ζήτημα μέ τὸν Ἀρ-χιστράτηγὸ τῆς Νοτιοδυτικῆς Εὐρώπης Λέερ. Παράλληλα ἔκαμε τίς ἀκόλουθες ἐνέργειες:

α) Παρακάλεσε τὸν Πρόεδρο τοῦ Διεθνοῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στήν Ἑλλάδα νὰ ἐνεργήσῃ πλησίον τῶν κυβερ-νήσεων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν γιὰ νὰ ἐνδιαφερθοῦν γιὰ τοὺς Ἰσραηλίτες τῆς Ἑλλάδας, πού ἡ μετατόπισή τους στήν Πολωνία ἰσοδυναμοῦσε μέ ὁλοσχερῇ ἐξόντωση.

β) Μεσολάβησε στὸ Διεθνὲ Ἐρυθρὸ Σταυρὸ νὰ δώσῃ τρόφιμα γιὰ νὰ λειτουργήσουν συσσίτια γιὰ τοὺς Ἰσραηλί-τες τῆς Θεσσαλονίκης, πού τοὺς εἶχαν ἀπομονώσει. Καὶ παρακάλεσε τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση νὰ διαθέσει τὰ τε-χνικὰ μέσα. Πράγματι τὰ συσσίτια λειτουργήσανε ἀμέσως. Τὸ ὑπουργεῖον Ἐθνικῆς Προνοίας ἀνέλαβε τὴν τεχνικὴ ὀρ-γάνωσή τους καὶ ὁ Διεθνὴς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς ἔδωσε ἀ-φθονα τρόφιμα.

γ) Ἀνέλαβε νὰ στέλνῃ κρυφὰ στὴ Θεσσαλονικὴ τίς εἰσ-φορὰς τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων τους τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ ἐμβάσματα αὐτὰ γίνονταν μέ ἐπιταγὰς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου πρὸς τὸν Μητροπολίτη Θεσ-σαλονίκης Γεννάδιον.

***

Ἀργότερα, ὅταν οἱ διωγμοὶ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν καὶ τοὺς Ἑβραίους τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔλαβε καὶ αὐτὴ τὴν ἀπόφαση:

Κάλεσε τὸν τότε γενικὸ διευθυντὴ τῶν Διοικητικῶν Ὑπηρεσιῶν τοῦ Δήμου Ἀθηναίων Π. Χαλδέζον καὶ τοῦ εἶ-πε: «Ἐγὼ ἔκαμα τὸν σταυρὸ μου, μίλησα μέ τὸ Θεό, καὶ ἀ-πεφάσισα νὰ σώσω ὅσες ψυχές Ἑβραίων ἡμπορῶ. Ἔστω καὶ ἂν κινδυνεύω. Ἐγὼ θά τοὺς βαπτίσω τοὺς Ἑβραίους καὶ σύ θά τοὺς δίδῃς πιστοποιητικὰν τοῦ Δήμου γιὰ νὰ πά-ρουν ταυτότητα ὡς Χριστιανοὶ Ἑλληνες».

Ὁ διευθυντὴς τοῦ Δήμου δέχτηκε. Ἐν συνεννοήσει μ'

ΧΡΟΝΙΚΑ 1941

Γραφεῖα: Σουρμελῇ 2

Ἀθῆναι (109) — Τηλ. 88.39.953

★ Ἐκδότης: τὸ Κ.Ι.Σ. ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τοῦ Προέδρου του κ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὑπεύθυνος συμφώνως τῷ νόμῳ (Σουρμελῇ 2 - Ἀθῆναι).

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 2

★ Ἐπιμέλεια ἐκδόσεως: Νίκος Τσαπιδῆς, μέλος τῆς Ἐνώσεως Συντακτῶν Περιοδικοῦ Τύπου.

★ Ὑπεύθυνος φωτὸσυνθέσεως: Κατσαοῦνη ΕΠΕ, Σπ. Δοντὰ 10, Ἀθῆναι.

★ Ἡ ἀναδημοσίευσίς κειμένων εἶναι ἐλευθερά, μετὰ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θά ἀναφέρεται ἡ πηγή: Περιοδικὸ «Χρονικά», Κεντρικοῦ Ἰσραηλικοῦ Συμβουλίου.

ένα τμηματάρχη του Δήμου άνοιξαν ιδιαίτερο δημοτολόγιο, όπου καταχωρήθηκαν 560 Έβραιοί ως Χριστιανοί. Και σώθηκαν.

Ευτυχώς δέν έγινε καμιά προδοσία.

***

Η τραγωδία των Έβραιων της Ελλάδας, μέσα στα γενικά μέτρα του Χιτλερισμού εναντίον των Έβραιων της Ευρώπης, βεβαίως ολοκληρώθηκε. Άλλά ή ελληνική συνείδηση είναι ήσυχη ότι έκαμε και σ' αυτό τό ζήτημα τό χρέος της.

Ίδου ένα συνοπτικό ήμερολόγιο της έξοντώσεως των Έβραιων της Ελλάδος από τό Άρχείο του Άρχιεπισκόπου:

Μάρτιος 1943. Διαταγή διωγμού και έκτελέσεις ταύτης, περιορισμός εις στρατόπεδον συγκεντρώσεως Θεσ/νίκης (Χίρς) 60.000 Ίσραηλιτών Θεσσαλονίκης.

Μέχρι 15 Μαΐου 1943 απέσπάλησαν άπαντες οι ανωτέρω εις στρατόπεδα συγκεντρώσεως έν Πολωνία (Μπιργκενού, Άουσβιτς). Έξ αυτών τά 90% έθανατώθησαν εις θαλάμους άερίων και έκείθεν εις τά κρεματόρια προς καισιν.

Άπρίλιος 1943. Έκ της περιοχής Άνατ. Θράκης έξετοπίσθησαν εις στρατόπεδα συγκεντρώσεως Γερμανίας περί τούς 3.000. Έξ αυτών ούδεις εύρίσκεται έν ζωή.

Άπρίλιος 1943. Έκ της περιφέρειας Δυτ. Θράκης άπήχθησαν υπό των Βουλγάρων περί τας 5.000 Ίσραηλίται, οϊτινες έξηφανίσθησαν άγνοουμένης παντελώς της τύχης των, μηδενός έπιστρέψαντος.

Σεπτέμβριος 1943. Μετά την συνθηκολόγησιν της Ίταλίας έπεξετάθη ό διωγμός των Ίσραηλιτών εις τας πόλεις Άθηνών, Πειραιώς, Λαρίσης, Τρικάλων, Ίωαννίνων, Πρεβέζης, Πατρών και άλλων τινών μικρών πόλεων, άπαχθέντων και μεταφερθέντων εις στρατόπεδα συγκεντρώσεως Πολωνίας μέχρι Μαρτίου 1944 συνολικώς 4.500 άτομων, έξ ών διεσώθησαν μόνον περί τούς 200.

Ίούνιος 1944. Συνελήφθησαν εις νήσον Κέρκυραν και Ρόδον περί τά 2.500 περίπου άτομα, έξ ών επέστρεψαν περί τά 50.

10 Ίουνίου 1944. Άπήχθησαν εκ Κρήτης και έπεβίβασθησαν πλοίοι περί τά 350 άτομα, άτινα έννίγησαν άπαντα, τορπιλισθέντος του πλοίου έξωθι των Χανίων.

Ο Έβραϊσμός της Ελλάδος γιά την απόπειρα στό Μητροπολιτικό Ναό

Μέ ανακοίνωσή του τό Κεντρικό Ίσραηλιτικό Συμβούλιο, έκπροσωπώντας τόν Έβραϊσμό της Ελλάδος, εκφράζει τό βαθύτατο άποτροπισμό του γιά τήν τοποθέτηση βόμβας στό Μητροπολιτικό Ναό Άθηνών, καθώς και τήν έλπίδα άποφυγής παρομοίων ένεργειών κατά των Ιερών καθιδρυμάτων της θρησκευτικής λατρείας.

■ Σχετικό τηλεγραφήμα άπεσάλη και στόν Προκαθήμενο της ελληνικής Όρθοδόξου Έκκλησίας Άρχιεπίσκοπο κ. Σεραφείμ.

Τί επιδιώκει ό ήγέτης της Λιβύης

Σχόλιο του κ. Γ. ΜΑΡΙΝΟΥ

Άπό τόν «Οίκονομικό Ταχυδρόμο» (25—2—1982) άναδημοσιεύουμε τά παρακάτω, πού έχει γράψει ό διευθυντής του κ. Γ. Μαρίνος.

«Μέ άφορμή τό γνωστό έκρηκτικό έπεισόδιο στόν κόλπο της Σύρτης στή Λιβύη, όπου τά άεροπλάνα του συνταγματάρχη Καντάφι, κατά δήλωση του ίδιου, έπιτέθηκαν εναντίον των άμερικανικών, πού έκαναν άσκηση σέ διεθνή ύδατα και κατέρριψαν ένα άπ' αυτά, γιά νά έπακολουθήσει κατάρριψη δύο λιβυκών (πάντα κατά δήλωση του κ. Καντάφι και προς πλήρη διαφωνία μέ όσα γράφουν και λένε οι διάφοροι σχολιαστές προκειμένου νά ρίξουν όλες τίς εύθύνες στήν άμερικανική πλευρά) ό συνεργάτης του «Βήματος» κ. Ν. Τ. Άργυρόπουλος προέβη σέ μία πολύ διαφωτιστική πληροφοριακή και σχολαστική παρουσίαση του θέματος αυτού, άπό τήν όποία ένα τμήμα της άφορά τούς στόχους του ήγέτη της Λιβύης (τούς στόχους του κ. Ρήγκαν τούς γνωρίζουμε όλοι και συνοψίζονται στή διατήρηση και ίσχυροποίηση της ήγεμονίας του στό Δυτικό Κόσμο και παρεμπόδιση της αντίστοιχης άμφισβήτησής της άπό τήν έξ ίσου ήγεμονικών στόχων σοβιετική πλευρά). Γράφει ό κ. Άργυρόπουλος:

«Και οι στόχοι του Λίβου συνταγματάρχη ποιοί ήταν; Η κανταφική δραστηριότητα έχει περάσει τά τελευταία χρόνια άπό διάφορες φάσεις: άπό τήν προσπάθεια όργάνωσης συνωμοσιών γιά τήν άποσταθεροποίηση καθεστώτων σέ γειτονικά κράτη, μέχρι τήν προσπάθεια της ένοποίησης των Άράβων υπό τήν ήγεσία του συνταγματάρχη άπό τίς βλέψεις γιά κατακτήσεις ξένων έδαφών* μέχρι τίς άμεσες στρατιωτικές έπεμβάσεις σέ άφρικανικές χώρες. Κύριο χαρτί στήν πολιτική του Μωαμάρ Καντάφι είναι ή έπιθετικότητα και ή προκλητικότητα. Πι: εύει πώς έτσι γοητεύει τούς τόσα καταπιεσμένους Άραβες. Πάντα θορυβώδης και συχνά άποτυχημένος ό συνταγματάρχης δέν ήταν δυνατό νά συμπεριφερθεί διαφορετικά στά γεγονότα του κόλπου της Σύρτης. Τελικά, ό Μωαμάρ Καντάφι έχει διαλέξει τό ρόλο του «παλικαριού» πού μπορεί νά τά «βάλει» μέ τέσσερις αντιπάλους συγχρόνως. Τό κακό γι' αυτόν είναι πώς, συνήθως, συμβαίνει νά έμφανίζονται άπέναντί του πέντε αντίπαλοι».

■ Τά «Χρονικά» θά ήθελαν μόνο νά προσθέσουν στό σημεϊο(*) ότι ό Καντάφι κατ' έπανάληψη έχει κατηγορηθεί γιά τίς βλέψεις του στήν Κρήτη, στή Μάλτα και στή Σικελία, τίς όποιες θεωρεί σάν μέρος του εύρύτερου Μεσογειακού χώρου πού άνήκει στή χώρα του! Φαίνεται, μάλιστα, ότι γιά «νά θολώσει τά νερά» βάζει τά όργανά του νά κατηγορούν άλλους (και κυρίως τούς Ίσραηλινούς) ότι δήθεν αύτοί έχουν βλέψεις κατά της Κρήτης...

Οι Βούλγαροι συναγωνίζονται τούς Γερμανούς σέ άντιεβραϊκό μένος

Είναι βεβαίως γνωστά τὰ μαρτύρια καί οἱ διώξεις τῶν Ἑβραίων ἀπό τούς Γερμανούς στίς χώρες πού κατέλαβαν τὰ χιτλερικά στρατεύματα. Ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει τή φρίκη τῶν στρατοπέδων τοῦ θανάτου καί τήν ἐξόντωση ἐκατομμυρίων Ἰσραηλιτῶν, κατὰ τρόπο πού ἐξευτέλισε τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό καί κατέβασε τόν ἀνθρώπο στή στήλη τοῦ κτήνους.

Λίγοι, ὅμως, ἴσως ξεύρουν, ὅτι, ἐκτός ἀπό τούς Ναζί, στὸν εὐρωπαϊκό χώρο ὑπῆρξαν κάποιοι ἀκόμα πού, μιμούμενοι τὸν αὐθέντη τοῦ Βερολίνου, ἐξετέλεσαν ὁργανωμένες καί καθοδηγούμενες ἀπὸ τὰ κράτη διώξεις κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ Βούλγαροι. Οἱ τελευταῖοι μῆχαν στήν Ἑλλάδα καί ὡς ἐντολοδόχοι τοῦ Χίτλερ κατέλαβαν ἐπαρχίες κράτους, ἐναντίον τοῦ ὁποίου δέν εἶχαν κηρύξει τὸν πόλεμο.

Οἱ Βούλγαροι, ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδό τους στίς ἐλληνικές πολιτείες καί τὰ χωριά, ἐπιδόθηκαν σέ ἕνα πρωτοφάνες καί συστηματικό πρόγραμμα διώξεως τῶν κατοίκων, καί τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Ἑβραίων, τῶν διαφόρων Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων, πού ἀνθοῦσαν στίς πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί τῆς Δυτικῆς Θράκης.

Πρώτη «μέριμνα» τῶν βουλγαρικῶν Ἀρχῶν κατοχῆς ἦταν νά ὑποχρεώσουν τούς Ἑβραίους νά φοροῦν στὸ στήθος κίτρινο πεντάλφα. Στὴ συνέχεια τούς ἀπαγόρευσαν νά περνοῦν ἀπὸ κεντρικούς δρόμους καί νά συχνάζουν σέ πλατεῖες, κέντρα, κ.λ.π. Οἱ ἐβραϊκές περιουσίες κατασχέθηκαν, ἀφαιρέθηκαν ἀπὸ τούς Ἰσραηλίτες ὅλα τὰ τιμαλφῆ καί τὰ πράγματα ἀξίας καί τούς ἀπαγορεύτηκε νά ἀσκοῦν

ὁποιαδήποτε ἐργασία. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέτρα, πού ἀρχικά πήραν οἱ Βούλγαροι ἐναντίον τῶν Ἑβραίων, ἦταν καί ἡ ἐπιστράτευση τῶν νέων σέ καταναγκαστική ἐργασία.

Ἀπὸ τούς ὁμαδικούς καί ὁργανωμένους διωγμούς τῶν Βουλγάρων, κατὰ τῶν Ἑλλήνων Ἑβραίων τῆς Βορείου Ἑλλάδος, οἱ χαρακτηριστικότεροι εἶναι οἱ ἑξῆς:

«Ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι τῶν Σερρών συγκεντρώθηκαν μία νύχτα, ὁδηγήθηκαν πρὸς ἀγνωστὴ κατεύθυνση καί ἐξαφανίστηκαν. Γιά τὴν περίπτωσι, εἶναι χαρακτηριστικά ὅσα ἀναφέρονται σέ μιά ἐκθεση πού συντάξε πανεπιστημιακὴ ἐπιτροπὴ, πρὸς τούς Πρυτάνεις τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καί Θεσσαλονίκης. Τὴν ἐκθεση ὑπογράφουν οἱ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Δ. Χόνδρος, Ι. Θεοδωρακόπουλος, Ν. Βλάχος καί Χρ. Φραγκίστας. Γράφουν οἱ Ἕλληνες πανεπιστημιακοὶ διδάσκαλοι: «Εἰς τὰ κατεχόμενα ἐλληνικά ἐδάφη οἱ Βούλγαροι προέβησαν εἰς πλήρη ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων. Εἰς τὰς Σέρρας μίαν νύχτα ἦψαν ὅλα τὰ φῶτα τῶν δρόμων καί ἐντὸς ὀλίγου ἡ πόλις ἐγένετο ἀπὸ θρήνων καί ὀδυρμούς. Οἱ Ἕλληνες κλεισμένοι εἰς τὰ σπῆια τῶν ἀπὸ ἐνωρί, δέν ἤξευραν τί συνέβαινε· τὴν ἐπομένην δέν ὑπῆρχεν οὔτε εἷς Ἑβραῖος εἰς τὴν πόλιν».

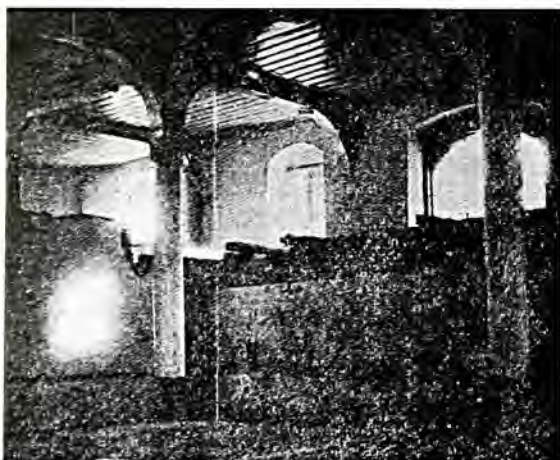
Ἀκόμα τραγικότερη ἦταν ἡ τύχη τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Καβάλας. Τὴν 21 — 1 — 1943 ἐπιστρατεύτηκαν 460 Ἑβραῖοι, τετρακόσιοι πολιτικῶς καί ἐξήντα στρατιωτικῶς. Οἱ ἐπιστρατευθέντες μεταφέρθηκαν γιὰ καταναγκαστικὴ ἐργασία στὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Σιδηροκάστρου — Σιμιτλή. Ἀπὸ αὐτούς, οἱ 400 παραδόθηκαν στοὺς Γερμανούς. Γιά τὴν τύχη τῶν Ἰσραηλιτῶν αὐτῶν θυμᾶται ὁ Χάιμ Κάλβο ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νά δραπέτευσαι, μέσα ἀπὸ τὴν παραχρῆ τῆς ρωσικῆς προελάσεως καί ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα μόνον αὐτὸς ἀπὸ τὰ 27 μέλη τῆς οἰκογενείας του. «Ὅταν φθάσαμε εἰς τὸ ἀπαισίας μνήμης Ἀουσβιτς τῆς Σιλεσίας, ἐχώρισαν οἱ Γερμανοὶ ὅλα τὰ παιδιὰ, ἀγόρια καί κορίτσια μέχρι ἡλικίας 14 ἐτῶν, τὰ ἐκλείσαν εἰς θαλάμους, ὅπου τὰ ἐθανάτωσαν μετὰ ἀσφυκτικά ἀέρια καί ἔπειτα τὰ ἔκαυσαν εἰς εἰδικὰ κρεματόρια, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, 5 εἰς τὸ Ἀουσβιτς, 4 εἰς τὸ Μπιργκενάου καί 1 εἰς τὸ Λούμπλιν. Οἱ ἄλλοι ἐδόλευσαν σὰν σκλάβοι καί κάθε ὀλίγο ἐγένετο ἐπιθεώρησις. Οἱ ἰατροὶ τοὺς ἐγύμνωναν καί οἱ ἀκατάλληλοι πρὸς ἐργασίαν ἐστελλόντο εἰς τοὺς θαλάμους καί ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὰ κρεματόρια».

Ἀλλὰ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη μαρτυρία, γιὰ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑβραίων τῆς Βορείου Ἑλλάδος μιλάει εὐγλωττα ἡ ἐκθεση πού ὑπέβαλε τὴν 23 — 4 — 1945 πρὸς τὸν καθηγητὴ Χόνδρο, ὁ πρόεδρος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινοτικῆς Καβάλας Μωΐς Πεσσάχ. Γράφει μεταξύ τῶν ἄλλων ὁ Μωΐς Πεσσάχ:

«Ἡ Καβάλα, πρὸ τῆς κατοχῆς καί μέχρι τέλη Φεβρουαρίου τοῦ 1943 εἶχε περὶ τοὺς 2.500 Ἰσραηλίτας, μετὰ τῶν κατοίκων της. Ἀνάλογον πληθυσμὸν εἶχαν ὅλαι αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί Θράκης, ἤτοι ἐν συνόλῳ 9.000 περίπου.

Μέ τὴν κατοχὴν τῆς περιφερείας μας ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν (Βούλγαροι) καί μετὰ τὴν ἀρνησιν ἐκ μέρους μας νά γίνωμεν ὁργανα κατασκοπικῆς συνεργασίας, ἡ ζωὴ τῶν Ἰσραηλιτῶν μέρα μετὰ τὴν ἡμέρα, ἐγένετο ἀνυπόφορος.

Ὁ ἐβραϊκὸς πληθυσμὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καί τῆς Δυτικῆς Θράκης ξεσηκώθηκε τὴν νύχτα τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Μαρτίου ἐντὸς 2—3 ὥρῶν, ἀρχίσαντος τοῦ ξεσηκώματος ἀπὸ τῆς 12ης μεσονυχτίου ὥρας. Μετεφέρθησαν εἰς καπναποθήκας, ἀπ' ὅπου μετὰ παρέλευσιν 3—4 ἡμερῶν τοὺς μετέφερον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγα-

Ἐσωτερικὸ τῆς Συναγωγῆς πού καταστράφηκε.

Καβάλα: Έξωτερικό της παλιᾶς Συναγωγῆς πού καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. (Τώρα στὴ θέση της ἔχει ἀνεγερθεῖ πολυκατοικία).

ας, ἤτοι κατὰ σειρὰν Ἄνω Τζουμαγιά - Ντούπιτσα - Σόα - Λόμ.

Ἐλεεινούς καὶ τρισάθλιους, ὅπως ἦσαν, πεινασμένους ἢ κουρελιασμένους, ἀφοῦ οἱ ἄτιμοι κατακτηταὶ τοὺς ἔφεψαν ὅ,τι εἶχαν καὶ ὅ,τι δέν εἶχαν, τοὺς παρέδωσαν εἰς τοὺς δημίους Γερμανοὺς συνεργάτας των καὶ ἔκτοτε ἀοεῖται ἡ τύχη των.

Οἱ διασωθέντες πρὸς τὸ παρόν Ἰσραηλῖται τῆς Ἀνατολῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δυτικῆς Θράκης εἶναι περίπου 5-70 (Καβάλα 36, Δράμα 4, Ξάνθη 2, Κομοτινή 27), ὅ-νι γυμνοί, χωρὶς σπίτια, ἀπένταροι καὶ χωρὶς οἰκογένεια). Αὐτά, κύριε, εἶναι ἐν ὀλίγοις τ' ἀποτελέσματα τοῦ βουλγαρικοῦ διωγμοῦ ἐναντίον των Ἑλληνοεβραίων.

Δέν παραλείπομεν νὰ σᾶς γνωρίσωμεν ὅτι οἱ Ἑβραῖοι τῆς Βουλγαρίας δέν ὑπέστησαν εἰμὴ μόνον οἰκονομικὰς μίας (ἀπαγόρευσις ἐργασίας, κατάσχεσις 20% περιουσι-
ας των).

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς «πρωτεργάτες» τοῦ διωγμοῦ των βραίων ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἦταν ὁ πλωτάρχης Μέλερ στὴν Καβάλα, ὁ Δασκάλωφ στὴν Σέρρες, ὁ Γκίκωφ ἢν Ξάνθη, ὁ Νατσάλνικ στὴν Κομοτινή καὶ ὁ Μούδρωφ ἢ Δράμα. Ὁ Μέλτσερ, ἦταν φρούραρχος Καβάλας καὶ (εἰς «ἱκανούς» συνεργάτες στὴν κακουργίαν ἐναντίον τοῦ ἠθυσμοῦ, ὅπως τὸ διοικητὴ τοῦ τμήματος ἀσφαλείας ἠγόρωφ, τὸ διοικητὴ τοῦ Ἀ' Ἀστυν. Τμήματος Σάββα Νι-
λωφ καὶ τὸ χωροφύλακα Ἰβάν Στογιάνωφ.

Ὁ ἐνωματάρχης Δασκάλωφ ὀργίασε στὴν Σέρρες ὡς ἐκ-
λεστικὸ ὄργανο τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.

Ὁ Γκίκωφ, ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀσφάλειας Ξάνθης. Στὸ
νεργητικὸ του εἶχε ἐκτελέσεις, λεηλασίες, φυλακίσεις,
λοδαρμούς.

Ὁ Χρήστος Νατσάλνικ, ἦταν διοικητὴς τῆς ἀσφάλειας

Κομοτινῆς, ἀπὸ τὰ πῖο ἀπάνθρωπα καὶ αἰμοβόρα θηρία. Ἡ
μνήμη του προκαλεῖ ἀκόμα δέος στοὺς Θρακιῶτες, οἱ ὁ-
ποῖοι τὸ κτήριο τῆς ἀσφάλειας Κομοτινῆς, ὀνόμαζαν «Βα-
στίλλη». Ὁ Νατσάλνικ, δέν ἐδίσταζε μπρὸς στὰ ἀπαισιώτε-
ρα κακουργήματα. Ἐκοβε αὐτιά, ἐβγάξε μάτια!...

Στὴ Δράμα ὀργίασε ὁ Σφέκτο Μούδρωφ, δικηγόρος τὸ
ἐπάγγελμα, ἀρχηγὸς των κομιτατζήδων. Ὑπῆρξε τὸ πῖο αἰ-
μοβόρο κτήνος πού γνώρισε ἡ Μακεδονία.

Ὅλοι αὐτοὶ καὶ δεκάδες ἀκόμα αἰματοβαμμένοι δῆμιοι,
βοήθησαν τοὺς Ναζί, νὰ ὀλοκληρώσουν τὴν ἐξόντωση των
Ἑβραίων, τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία οἱ πεινασμένοι καὶ κα-
θημαγμένοι Ἕλληνες, μοιράζονταν μὲ τοὺς Ἰσραηλῖτες τῆς
χώρας μας, τὴ δυστυχία, τὸν πόνο καὶ τὸν κατατρεγμό.

«Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἔγραφαν στὴν ἐκθεσὴ πού προαναφέ-
ραμε οἱ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ ὁποῖοι θεωροῦ-
μεν ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τίτλους τιμῆς, ὅτι εἰς
τὴν πατρίδα μας ποτὲ δέν ὑπῆρξε μισαλλοδοξία ἢ ἀντισημι-
τισμός καὶ τοὺς Ἕλληνας πολίτας θεωροῦμεν ὅλους, ἀνε-
ξαρτήτως καταγωγῆς ἢ θρησκείας, ἴσους εἰς δικαιώματα
καὶ ὑποχρεώσεις, μὲ ἰδιαίτερον ἀποτροπισμὸν συλλογιζό-
μεθα τὴν τραγικὴν μοῖραν των Ἰσραηλιτῶν συμπολιτῶν
μας, των ὁποίων τὰ παθήματα μᾶς κἀνουν σχεδὸν νὰ λη-
σμονοῦμεν τὰ ἰδικὰ μας. Μὲ συγκίνησιν συλλογιζόμεθα
εὐγενικὴν χειρονομίαν των Ἑλληνοεβραίων τῆς Αἰγύπτου,
οἱ ὁποῖοι ἐστεῖλαν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν μίαν
ἐλληνικὴν σημαίαν, κεντημένην ἀπὸ θυγατέρας τοῦ
Ἰσραήλ, διὰ νὰ ὑψώνεται κατὰ τὰς ἐορτὰς εἰς τὸν ναὸν τῆς
Μητροπόλεως καὶ ὑπενθυμίζῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν εὐ-
γνωμοσύνην των Ἰσραηλιτῶν διὰ τὴν στοργὴν μὲ τὴν ὁ-
ποίαν τοὺς περιέβαλε ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς καὶ ἡ Ὀρθόδοξος
Ἐκκλησία».

ΟΤΑΝ ΞΥΠΝΟΥΝ ΟΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Τīs μέρες σάν διαβαίνω τīs στράτες τής αγαπημένης πολιτείας μου Βέροιας, με τīs αρχαιοτήτες, τὰ μνημεία, τή λαογραφία τής, τīs παραδόσεις, τὸ λαχανόκηπο τής Μακεδονίας, τή νύφη τοῦ Βέρμιου, με τīs φυσικές του καλλονές καί τīs τεχνικές του ἀναπτύξεις, ἀκούγω τὰ τραγούδια πού πλέκουν τὰ τρεχούμενα νερά τῶν ποταμῶν σάν ἕνα ὕμνο στήν ὁμορφὴ πόλη. Τīs ἡλιόλουστες μέρες, σάν ἀνεβαίνω στὰ ὑψώματα κι ἀγναντεύω στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ, ὅπου ἀπλώνεται ἡ πόλη με τīs παλιές συνοικίες καί τīs καινούριες πολυκατοικίες, ξεχωρίζω σά νά σβήνει μιά παλιά ζωὴ καί νά γεννιέται μιά καινούρια, μιλώντας καθεμιά γιὰ τήν ἱστορία τῆς καί τοὺς στοχασμούς τῆς. Καί ξετυλίγοντας στὸ νοῦ μου τήν ἀνέμη τοῦ χρόνου, βλέπω καί διαβάζω ἀτέλειωτες σελίδες τῆς ὁμορφῆς μας πολιτείας ἀπὸ τήν παλιά ἱστορία καί ζωὴ τῆς... Στὴν πολύβουη ἀγορὰ τῆς, με τīs πλούσιες βιτρίνες καί τὰ ἐμπορεύματα με τοὺς ἀνθρώπους τῆς δουλειᾶς, ἀφουγκράζομαι τὰ καρδιοχτύπια καί τīs χαρές τῆς ζωῆς. Ὅταν περνῶ ἀπὸ τὰ σχολεῖα ξεχωρίζω σὰ μελισσοῦν τὸ μαθητόκοσμο, γερὸ, χαρούμενο καί θυμῶμαι τὸ ἀμέτρητο Ἑλληνόπουλα — Ἑβραίοπαῖδα πού χάθηκαν ἀπὸ τοὺς ναζὶ στὰ γερμανικὰ κρεματοῖρια...

Στοὺς περιπάτους μου, στῆς ἐξοχές καί στῇ φύση με τὸ πράσινο, τὸ φῶς καί τὸν ἀγέρα, θαμπώνομαι ἀπὸ τήν ὁμορφιά τῆς φύσης καί ξεκουράζομαι ἀπὸ τὴ γαλήνη τῆς ζωῆς... Ὅταν διαβάζω στῆς σελίδες τῶν ὥριων βιβλίων γιὰ τοὺς κόσμους, τīs σκέψεις καί τīs δημιουργίες τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καί τῆς τέχνης, νοιώθω σάν τὸ τραγούδι τῶν νερῶν, γλυκὸ καί μελωδικὸ ἕνα ρυθμὸ με ἁρμονία:

Τὸ μεγάλο παλμὸ τῆς Βέροιας...

Ὅταν κατεβαίνω στὴ Μπαρπούτα μιά βόλτα, βλέπω τήν παλιά συνοικία τῶν Ἑβραίων συμπολιτῶν μας στῆς ἀπόκρημνες ὄχθες τοῦ Τριπόταμου, με τὴ χάβρα καί τὰ σοκάκια, τὰ ρηματοῦσπια σάν ἀητοφωλιές, με διώροφα, τριώροφα με σιδερόφραχτες πόρτες καί καφασωτὰ παράθυρα, πού μοῦ ξυπνοῦνε τώρα τīs παλιές μου ἀναμνήσεις με τήν Ἰουδαϊκὴ Κοινότητα τῆς Βέροιας, κάπου ἐπακόσμιες ψυχές...

Ἐδῶ τότε ζοῦσε καί ἀνθοῦσε ἕνας δραστήριος λαός, με τὸ ἐμπόριο καί τὴν παρουσία του σέ ὅλες τīs ἐκδηλώσεις τῆς πολιτείας, ἀγαπημένους καί συνεργαζόμενους με τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Βέροιας. Θυμᾶμαι τὰ μικρὰ παιδιὰ τὰ ἀμέριμνα, τὰ κορίτσια τὰ ὁμορφα, τὰ παλικάρια με τὴ νιότη καί τὴ δύναμη, τὸν κόσμο τῶν διαφόρων τάσεων, πλούσιους καί πτωχοὺς, καί τοὺς λαϊκοὺς τύπους σάν τὸν Δαβίκο, τὸν Μάρμπα Μεντές (Τσαούση) νά χαίρονται τὴ ζωὴ καί νά στολίζουν με τὴν παρουσία τους τὴ ζωὴ καί νά προσφέρουν τὴν ἡθικὴ καί οἰκονομικὴ συνδρομὴ τους με πίστη καί ἀγάπη στὸν τόπο πού γεννήθηκαν καί ζοῦσαν τότε με δημιουργία.

Τώρα πού κάθομαι στὴν ἄκρη τῆς Μπαρπούτας, σὰ διαβάτης τῆς ζωῆς, θυμᾶμαι τὰ περασμένα χρόνια καί τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν συμπολιτῶν μας, ξυπνᾶνε οἱ παλιές μου ἀναμνήσεις με τὰ πρόσωπα καί τὰ πράγματα καί χτυποῦνε στὴν καρδιά μου τόσες ζεστές ἀνθρώπινες ζωές πού χάθηκαν τότε στὰ φρικτὰ κρεματοῖρια τῶν ναζὶ στὰ Γερμανία. Σκέφτομαι πολλές ὥρες σκυφτός καί μετῶ τīs περασμένες μου ἀναμνήσεις μέσα στὸ χρόνο καί στὸ χῶρο τῆς θυσίας.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΓΙΑ ΤΑ ΕΒΡΑΙΟΠΑΙΔΑ ΠΟΥ ΧΑΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΚΡΕΜΑΤΟΡΙΑ

Χρόνια τώρα ἔχει σβῆσει τὸ ὄνειρο
με τīs ἀναμνήσεις τīs πνιχτές
καί τὸ χτές μαζί...
Ἦταν ἀνθισμένες οἱ ἐλπίδες
καί οἱ χαρές τῆς ζωῆς τους τότε
σάν τīs νυφούλες μυγδαλιές στὸν κήπο
με τὰ ὄνειρά τους σάν τὰ περιστέρια
πού πέτοῦσαν στὸν οὐρανὸν...

Εἶχανε τὸν ἥλιο στὰ μάτια τους
καί τὴ ζωὴ στὴν ἀνάσα τους,
ἕνα μελισσοῦν ἀπὸ παιδιὰ
στῆς πολιτείας, στὰ χωριά
πού βρῆκανε τὸ θάνατο
στὰ γερμανικὰ κρεματοῖρια
στὴν κατοχὴ τῆ σκοτεινῆς...

Τώρα ἕνα πέλαγος μεγάλο μᾶς χωρίζει
ἀπὸ τὸ χρόνο πού διάβηκε γοργὰ
με τīs ἀναμνήσεις καί τὸ παρελθόν.
Γκρεμισμένες καί οἱ φωλιές τους
στῆς πόλεις πού γεννήθηκαν
με τὰ γκρεμισμένα τους σπιτία
καί σβησμένα τὰ ὄνειράτα
με τīs ἐλπίδες τīs παλιές...

Παιδιὰ τότε
γεμίζανε τīs γειτονιές
με τīs φωνές καί τὰ τραγούδια.
Μιλοῦσαν με τοὺς ἀνθρώπους
μ' ἀγάπη καί συμπόνοια
καί δίνανε τὴν παρουσία τους
με δράση καί δημιουργία...

Μιά μνήμη τώρα ὁ παιδότοπος
γιὰ τὰ δέκα τρεῖς χιλιάδες Ἑβραίοπουλα
πού χάθηκαν με τὴν τρυφερὴ καί τραγικὴ
θύμησή τους στὸ βωμὸ τῆς θυσίας...

ΝΙΚΟΣ ΑΔΑΛΟΓΛΟΥ

Ὁ Νίκος Ἀδαλόγλου γεννήθηκε στὸ Πολύδωρο τῆς Μικρῆς Ἀσίας τὸ ἔτος 1914. Ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἑλλάδα με τὴν ξεριζωμένη γενιά τοῦ 1922. Ὑπηρέτησε ὡς ἐκπαιδευτικὸς στὴν Ἡμαθία με εὐδόκιμη ὑπηρεσία μέχρι τὸ 1970. Τὸ 1940 πῆρε μέρος στὸ Ἀλβανικὸ ἔπος ὡς ἐφεδρὸς ὁργανωτικὸς στὴ γραμμὴ τῶν πρῶτων, τραυματίστηκε καί τιμῆθηκε με τὸ Ἀριστεῖον Ἀνδρείας. Ἐπίσης, στὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς, πῆρε μέρος στὴν Ἀντίσταση ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Ἐπισκέφθηκε χῶρες τῆς Εὐρώπης καί ἄλλου καί ἔγραψε τīs ἐντυπώσεις του σέ βιβλία. Ὑπῆρξε μέλος σέ πολλές μορφωτικὲς καί πολιτιστικὲς ὁργανώσεις καί τιμῆθηκε με βραβεῖα καί περγαμνές γιὰ τὴ μεγάλη πνευματικὴ του δραστηριότητα. Περιελήφθη σέ πάμπολλες Ἀνθολογίες καί Ἐγκυκλοπαίδειες. Συνεργάζεται με περιοδικὰ, ἡμερολόγια καί ἐφημερίδες. Ἐνέει ἐκδόσεις 13 βιβλίων.

Μιά φωνή φρίκης από τό 'Αουσβιτς μετά 36 χρόνια

[Απόσπασμα από συνέντευξη με τον Μ. Κονδυλάκη, στον «Ελληνικό Βορρά», 21.2.1982].

“Ένα πολύτιμο βιβλίο, γιά τό δράμα πού έξησαν καί γιά τήν ολοκληρωτική σχεδόν καταστροφή πού υπέστησαν οί Έβραίοι τής Θεσσαλονίκης, έκυκλοφόρησε τίσ τελευταίες μέρες γιά νά καλύψη ένα σημαντικό κενό καί γιά νά προσφέρη ένα πολύτιμο ντοκουμέντο.

Ο κ. Χαίντς Κούνιο, πού μαζί μέ τόν πατέρα του μεταφέρθηκε μέ τήν πρώτη αποστολή στό 'Αουσβιτς καί έφυγε από τούς τελευταίους μετά από τήν απελευθέρωση τών τραγικών κρατουμένων, δίδει τώρα στή δημοσιότητα τίσ αναμνήσεις του, πού είχε καταγράψει λίγο μετά τήν απελευθέρωσή του σέ ένα πρόχειρο ήμερολόγιο. Άλλά μαζί μέ τό

ήμερολόγιο, ό κ. Κούνιο προσφέρει στή δημοσιότητα, έκτός από τά πολύτιμα καί άγνωστα ντοκουμέντα από επίσημες πηγές, άφθονες άγνωστες φωτογραφίες τόσο από τίσ περιπέτειες τών Έβραίων τής Θεσσαλονίκης όσο καί από τή ζωή τους στό στρατόπεδο συγκεντρώσεως στήν Πολωνία καί τή Γερμανία αλλά καί φωτογραφίες — ντοκουμέντα από τό στρατόπεδο του 'Αουσβιτς.

Τό βιβλίο «Έξησα τόν θάνατο» του κ. Κούνιο, πού αποτελείται από 560 σελίδες καί κοσμεϊται από 200 περίπου φωτογραφίες καί σχεδιαγράμματα, δίδει ένα θλιβερό παρόν σέ μιά εποχή πού κινδυνεύει νά λησμονηθί σάν ιστορική σελίδα, έπειδή οί Έβραίοι τής Θεσσαλονίκης ζητούν νά τήν ξεχάσουν.

Τίσ προσωπικές αναμνήσεις του ό κ. Κούνιο τίσ συμπληρώνει μέ ιστορικά ντοκουμέντα, όπως είναι οί καταθέσεις τών ήγετικών στελεχών του στρατοπέδου του 'Αουσβιτς καί αξιωματούχων του Γ' Ράιχ σχετικά μέ τή σύλληψη του σχεδίου καί τήν εκτέλεσή του, πού είχε αποτέλεσμα νά χαθούν τόσο εκατομμύρια Έβραίοι από τίσ ευρωπαϊκές χώρες καί νά ξεκληρισθί σχεδόν ή Ισραηλιτική Κοινότητα τής Θεσσαλονίκης, πού είχε βίο πολλών αιώνων καί πληθυσμό πού εκάλυπτε σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού τής πόλεως.

Ήμερομηνίες, πρόσωπα, περιστατικά τραγικά γεγονότα καί δραματικές στιγμές διαδέχονται καί εναλλάσσονται στίς σελίδες του βιβλίου. Άν σκεφθί ό αναγνώστης ότι ό συγγραφέας ήταν τότε ένα δεκαπεντάχρονο παιδί, ότι ή γλώσσα πού μεταχειριζόταν δέν ήταν έπαρκής, ότι πέρασαν από τότε 36 χρόνια σιωπής καί ότι οί έμπορικές άσχολίες του κ. Κούνιο τόν απορροφούν τίσ περισσότερες ώρες του χρόνου του, θά φανή πόσο μεγαλύτερος άθλος είναι ή έκδοση αυτού του όγκώδους καί ακριβοῦ βιβλίου, πού φιλοδοξεϊ νά συγκρατήση από τή λήθη τά γεγονότα εκείνων τών χρόνων του πολέμου.

Διατυπώσαμε τήν άπορία μας στον κ. Κούνιο:

— Πώς γράφτηκε αυτό τό βιβλίο;

— Τό βιβλίο, τουλάχιστον τό ένα τρίτο αυτού, γράφτηκε

‘Αουσβιτς, ή πόλη. Συγχρόνως μέ τήν αύξηση τών έγκλειστων, ό γεωγραφικός χώρος του στρατοπέδου μεγάλωνε συνεχώς. Έβραίοι τής κοινότητος του 'Αουσβιτς καί άλλων περιοχών κατεδαφίζουν σπίτια πού άνήκαν σέ Πολωνούς, τούς όποιους εκτόπισαν γιά νά χρησιμοποιηθί ό χώρος αυτός γιά τό στρατόπεδο.

Στρατόπεδο Άουσβιτς: Ή άρχή του τέλους... Κάθε παράβαση τιμωρείται μέ αυστηρότατες ποινές. Όμαδική κρεμάλα καί έκτέλεση έγκλειστων γιά παραδειγματισμό.

τίς πρώτες μέρες μετά τήν άπελευθέρωσή μου, τό 1945. Οι σύμμαχοι πού μās άπελευθέρωσαν, οι Άμερικανοί, μέ έβαλαν μαζί μέ άλλους στό νοσοκομείο γιά νά συνέλθω. Έμεινα εκεί λίγες έβδομάδες καί έχοντας μία άτζέντα, πού είχα βρεί τήν ίδια εποχή πεταμένη στό στρατόπεδο, θεώρησα καλό νά καταγράψω κυρίως τίς ήμερομηνίες καί μερικά σημαντικά γεγονότα, πού θά μπορούσαν νά μου θυμίσουν καί οι άλλοι συγκρατούμενοι. Έτσι μέ τήν άνταλλαγή άναμνήσεων καί πληροφοριών κατώρθωσα νά καταγράψω πολλά γεγονότα, έστω καί περιληπτικά.

— Ποιός ήταν τότε ό σκοπός σας;

— Δέν κράτησα τίς ήμερολογιακές άναμνήσεις γιά νά γράψω βιβλίο. Ήθελα νά μή τίς ξεχάσω, ένοιωθα ότι είχα χρέος νά θυμάμαι.

Καί έβλεπα ότι θά μου χρειαζόταν, καθώς ξαναγύριζα σέ ένα κόσμο πού άσφαλώς δέν θά πίστευε εκείνες τίς τραγικές στιγμές καί θά ήθελε νά μάθη τά φοβερά γεγονότα. Αυτές τίς σημειώσεις, μόλις πρό έτους τίς πήρα καί τίς «χτένισα» αφήνοντας τά γεγονότα καί διορθώνοντας λίγο τή γλώσσα, πού ήταν ελληνική, αλλά γλώσσα ενός παιδιού τής 1ης Γυμνασίου.

— Γιατί ξαναπιστήκατε πρίν ένα χρόνο μ' αυτή τή δουλειά, πού πρέπει νά σās άπασχόλησε πολύ;

— Ναί. Τότε μόλις αποφάσισα νά έκδοθώ τό βιβλίο. Έβλεπα ότι τά πράγματα άρχισαν νά περνάνε, οι γενιές άρχισαν νά τά ξεχνούν καί πιστεύω ότι αυτά τά πράγματα δέν πρέπει νά ξεχαστούν, όχι γιά νά συνεχίσουν ή νά δημιουργήσουν ένα μίσος αλλά γιά νά λάμψουν τά σκοτάδια τής άμάθειας τών νέων. Άκόμη καί τά δικά μου τά παιδιά βλέπω νά είναι δύσπιστα ή στραβά πληροφορημένα. Στο δικό μου τό σπίτι, πού τά συζητάμε πότε - πότε! Μου έλεγαν ότι τά έγνώριζαν διαφορετικά καί μέ έπεισαν νά τά γράψω, συγ-

κεντρώνοντας όλα αυτά τά ντοκουμέντα σέ βιβλίο. Μπορώ νά πω ότι μέ πίεσαν γιά νά αξιοποιήσω καί τό πρόχειρο ήμερολόγιο καί τά ντοκουμέντα πού μάζευα σάν χόμπυ τά πρώτα χρόνια μετά τή λήξη του πολέμου.

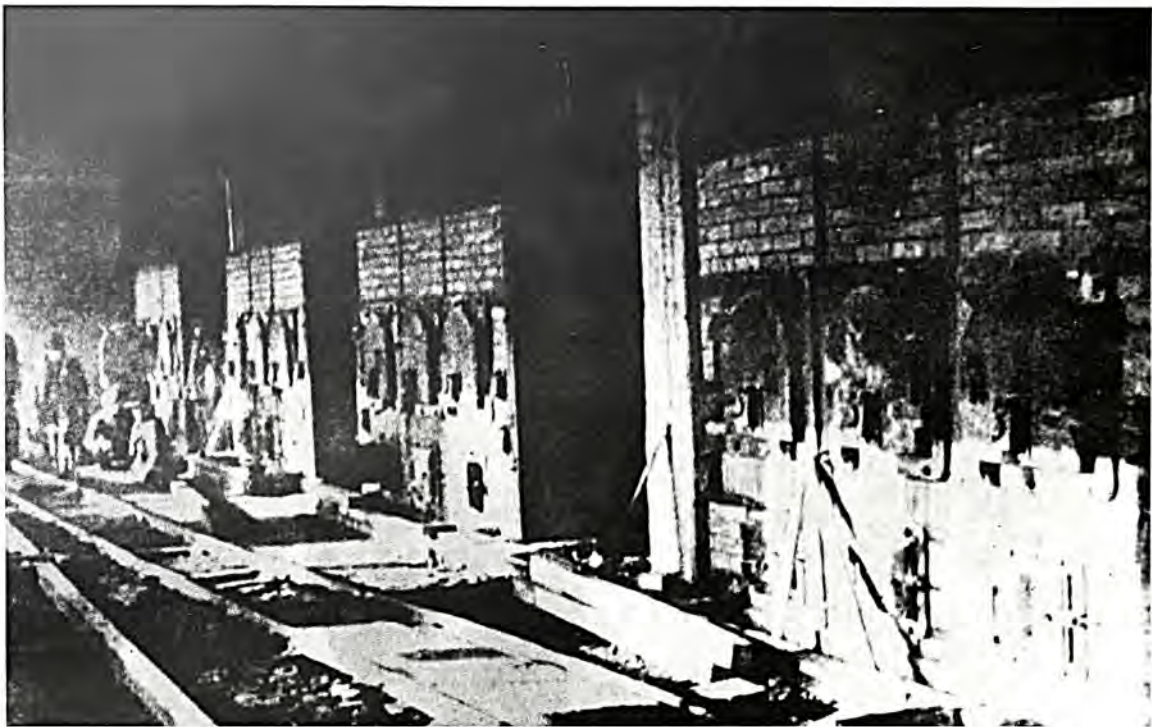
— Νά μās πήτε γι' αυτά τά ντοκουμέντα.

— Ναί. Είναι δημοσιεύματα σέ έφημερίδες ή σέ είδικά έντυπα. Τά συγκεντρώσα σάν ένθυμήματα. Άλλ' όταν κάποτε άναζήτησα ένα κείμενο — τήν άπολογία του διοικητού του στρατοπέδου Άουσβιτς — πού ήξερα πώς ύπήρχε καί δέν κατώρθωσα νά τήν βρώ, κατάλαβα πώς άργά ή γρήγορα αυτά τά πράγματα θά χαθούν είτε θά είναι άδύνατο νά ξαναβρεθούν. Γι' αυτό έκρινα ότι έπρεπε νά συγκεντρωθούν σέ κάποιο βιβλίο γιά νά διατηρηθούν στήν ιστορική μνήμη.

— Οι φωτογραφίες; Όποιος φυλλομετρά τό βιβλίο βλέπει όχι μόνο πολύτιμες φωτογραφίες γιά τό στρατόπεδο του Άουσβιτς αλλά καί προσωπικές φωτογραφίες σας πού προκαλούν τήν περιέργεια πώς τραβήχτηκαν μέσα σ' εκείνο τό χαλασμό καί πώς διασώθηκαν.

— Τό μεγαλύτερο μέρος τών φωτογραφιών προέρχεται από τό Μουσείο του Άουσβιτς. Μερικές είναι άνέκδοτες. Άλλες δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς σέ ελληνικά καί ξένα περιοδικά καί τίς έφύλαξα. Έκανα, φυσικά, καί κάποια έπιλογή. Όσο γιά τίς άλλες, τίς προσωπικές, όφείλονται στον πατέρα μου, πού μοιραστήκαμε μαζί όλη τήν περίοδο τής σκλαβιάς καί πού μόλις άπελευθερωθήκαμε είχε τήν έμπνευση νά βρή μία φωτογραφική μηχανή γιά νά άποτυπώση μερικές εικόνες. Είμαστε μία οικόγένεια πού άσχολεϊται μέ φωτογραφικά κι έτσι όχι μόνο ήξερε τήν τεχνική τών φωτογραφιών αλλά καί τή σημασία τους. Ύστερα, είχαμε μία άλλη εύνοϊκή εξέλιξη. Λόγω τής πολυγλωσσίας του οι Άμερικανοί τόν είχαν συνεχώς μαζί τους γιά τίς άνακρίσεις

“Αουσβιτς II — Μπίρκεναου. Οι φούρνοι των κρεματορίων, στο κρεματόριο II ή III.

πού έκαναν σέ διάφορα στρατόπεδα κι έτσι τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά πάη σέ πολλούς τόπους μαρτυρίου, πού μερικoύς τοὺς φωτογράφησε. Δέν ἔπαιξε τόσο ρόλο ἂν οἱ φωτογραφίες ἦταν πρὶν τὴν ἀπελευθέρωσή μας ἢ μόλις λίγες μέρες μετὰ.

— Δέν γράφετε στό βιβλίο σας οὔτε πόσος χρόνος μεσολάβησε ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή σας μέχρι τὴν ἐπιστροφή στή Θεσσαλονίκη οὔτε γιὰ τὴν τύχη τῆς μητέρας σας καὶ τῆς ἀδελφῆς σας.

— Μείναμε στό στρατόπεδο ἄλλους δύο μῆνες, σάν ἐλεύθεροι. Ἐπρεπε νά ἀναρρώσουμε καὶ νά βρεθοῦν μέσα γιὰ τὴν ὁμαδική μεταφορά μας. Μείναμε στό Ἐμπενζεε γιατί ἡ Εὐρώπη ἦταν ἄνω - κάτω καὶ δέν ὑπῆρχαν μέσα ἐπιστροφῆς οὔτε χρήματα ἀτομικά οὔτε ἄλλα ἐφόδια. Γυρίσαμε μέσω Μπάρι στὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1945 καὶ εἴμαστε στὴν πρώτη ἀποστολή. Λίγες ἐβδομάδες ἀργότερα ἐπέστρεψαν καὶ ἡ μητέρα μου καὶ ἡ ἀδελφή μου, μέ δρομολόγιο μέσω Πολωνίας — Γιουγκοσλαβίας.

— Ὅλη ἡ οἰκογένεια λοιπὸν διασώθηκε;

— Εἴμαστε μιά σπάνια περίπτωση, ἴσως ἡ μοναδική νά διασωθoῦν γονεῖς καὶ παιδιά, πού βρέθηκαν στό Ἄουσβιτς. Βέβαια τρεῖς δεκάδες περίπου στενοὶ συγγενεῖς μας χάθηκαν στὰ κρεματόρια ἀλλὰ ἐμεῖς, δόξα στό Θεό, σωθήκαμε ὅλοι.

— Πῶς συνέπεσε;

— Ἦταν θέμα μεγάλης τύχης. Ὅταν συλληφθήκαμε — πρὶν ἀπὸ τὴ διαταγή τῆς ἐκτοπίσεως — μᾶς μετέφεραν μέ τὴν πρώτη ἀποστολή στό Ἄουσβιτς πέντε — ἕξι μέρες μετὰ τὸν ἐγκλεισμό μας στό στρατόπεδο Χίρς στὸν παλιὸ σταθμό. Στό Ἄουσβιτς βρεθήκαμε 3.000 ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οὔτε ἓνας γινώριζε γερμανικά. Ἦταν ἡ μεγάλη μας τύχη. Ἡ οἰκογένειά μας ἤξερε γερμανικά, ἡ μητέρα

μου γεννήθηκε σέ γερμανόφωνη περιοχή τῆς Τσεχοσλοβακίας, στό Κάρλσμπάτ, ὁ πατέρας μου γινώριζε γερμανικά καὶ ἐμεῖς τὰ παιδιά τὰ διδαχθήκαμε μέσα στό σπίτι μαζί τὰ ἑλληνικά μέ τὰ γερμανικά. Ὅταν φθάσαμε στό Ἄουσβιτς οἱ Γερμανοὶ ζήτησαν νά συνεννοηθοῦν καὶ ρώτησαν ποιοὶ γινώριζαν γερμανικά. Οἱ μόνοι, πού βγήκαμε ἀπὸ τίς γραμμές εἴμασταν ἐμεῖς οἱ τέσσερις, ἀπὸ τοὺς 3.000 Ἑβραίους. Ὁ διοικητὴς τοῦ στρατοπέδου ἀντελήφθη ὅτι ὑπῆρχε πρόβλημα, ἀφοῦ ἦταν σπάνιο νά βρεθοῦν καὶ Γερμανοὶ ἢ Πολωνοὶ πού θά μιλοῦσαν ἑλληνικά γιὰ νά μεταφράζονται οἱ ἀνακοινώσεις, οἱ ὁδηγίες καὶ οἱ διαταγές τους. Ἐτσι βρεθήκαμε διερμηνεῖς οἱ ἄνδρες στό ἀνδρικό καὶ οἱ γυναῖκες στό γυναικεῖο στρατόπεδο καὶ μέ ἐντολή νά μὴ μᾶς ἀπασχολοῦν οὔτε σέ βαρεῖες ἐργασίες οὔτε ἐκτὸς τοῦ στρατοπέδου γιὰ νά μᾶς βρίσκουν ἀμέσως. Ἐτσι σωθήκαμε. Δέν ἀντιληφθήκαμε ἀμέσως τὸν ὄγκο τῆς τραγωδίας καὶ μᾶς δόθηκε ὁ χρόνος τῆς προσαρμογῆς καὶ τῆς ὁργανώσεως τῆς ζωῆς μας. Μπορούσαμε νά βρίσκουμε τροφίμα, πού τὰ ἐγκατέλειπαν οἱ νέες ἀποστολές, μάθαμε νά ἐπιβιώνουμε, νά ὑπακούουμε.

— Πότε ἀντιληφθήκατε τὴ φοβερὴ τραγωδία πού διαδραματιζόταν στοὺς θαλάμους τῶν ἀερίων καὶ στὰ κρεματόρια;

— Σχεδὸν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ. Ὅταν βλέπαμε τὰ κοπάδια τῶν ἀνθρώπων πού ὠδηγοῦντο μετὰ τὴν ἐπιλογή (90% κάθε φορὰ ἀπὸ 2.000 ἢ 3.000 ἀνθρώπους) καὶ κανένας δέν ξαναμιλοῦσε γιὰ αὐτοὺς, ὅταν τὰ συνεργεῖα γιὰ τὴν ἐξαφάνισή τους στὰ κρεματόρια ζοῦσαν ἀπομονωμένα, ὅταν μύριζε ὁ ἀέρας τίς καιόμενες σάρκες, καταλαβαίναμε τὰ λόγια τοῦ ἀξιωματικοῦ ὑποδοχῆς πού, δείχνοντας τίς καμινάδες, τίς χαρακτηρίζε ως μὴν ἐξοδὸ ἀπὸ τὸ στρατόπεδο. Γινώριζαμε ὅτι οἱ ἄλλοι ὁμόθηκοί μας, πού δέν

έμειναν μαζί μας στη διαλογή, είχαν πιά πεθάνει. "Όμως ζούσαμε με την καθημερινή αγωνία μήπως γίνει νέα διαλογή, μήπως εξασθενήσουμε από την έλλειψη τροφής και την έργασία, μήπως χωρίς να φταίμε μās στείλουν στους θαλάμους. Ήταν κάτι τό φοβερό γιατί, όπως δέν μās υπό-λόγιζαν, μπορούσε νά προσφερθούμε από τή μία στιγμή στην άλλη στά τρομερά στόμια τών φούρνων.

Ό κ. Κούνιος μιλά γιά τούς φούρνους. Περιγράφει τή διαδικασία όπως την έζησε πολλές φορές άλλα από μακριά, όταν έρχονταν οι στρατιές μέ τίς αποστολές Έβραίων από τήν Έλλάδα, τήν Όλλανδία, τήν Τσεχοσλοβακία, τήν Ούγγαρία, τό Βέλγιο, τή Γαλλία, και μόλις πατούσαν τά πόδια τους στό Άουσβιτς, έτρεχαν κυριολεκτικά στους θαλάμους αερίων γιά νά δηλητηριαστούν ομαδικά και νά εξαφανιστούν στά κρεματορία.

Είναι μία φωνή άκόμα στον άγωνα του Άνθρώπου έναντιόν όσων καταρρακώνουν τήν αξιοπρέπεια του ότόμου, έναντιόν όσων επιβουλεύονται τήν έλευθερία του, τή σκέψη του, τή θρησκεία του και τή δυνατότητα νά έκφρα-στεί.

★ Στο στρατόπεδο του Άουσβιτς έφθασα στίς 20 Μαρτίου 1943. Περιγράφοντας τίς προσωπικές περιπέτειές μου, εί-ναι σάν νά περιγράψω, γενικότερα, τή ζωή όλων τών άλ-λων καταδίκων πού πέρασαν από τό Άουσβιτς. Τουτό εί-ναι σχήμα λόγου. Ύπηρχαν κατάδικοι πού έζησαν καλύτε-ρα παρ' ό,τι στό σπίτι τους και πού άγνοούσαν, ως τότε, ά-κόμη και τή χρήση του σεντονιού γιατί συνεργάζονταν μέ τά SS. Τοῦτοι ήσαν οι μπλοκάρες και οι κάπο, οι προϊστά-μενοι τών κομμάντος. Κρατούσαν τήν έξουσία του στρατο-πέδου στά χέρια τους. Όμως όλοι τοῦτοι τιμωρήθηκαν ό-πως τούς άξιζε: τούς λύντσαρν ή τούς έκαψαν ζωντανούς.

Όταν φθάσαμε στό σταθμό, πλησίαζαν μεσάνυχτα. Όλα ήσαν, κατάφωτα. Έπειτα από άναμονή μιάς και πλέον ώρας άρχίσαμε τήν πορεία μας. Είμασταν χωρισμέ-νοι σέ πεντάδες. Δίπλα μας, κάθε πέντε μέτρα, βάδιζαν οι σκοποί μας. Δέν ήταν μεγάλη ή απόσταση και σέ λίγο φά-νηκαν τά πρώτα φώτα. Πήραν τή μητέρα μου και τήν άδελ-φή μου και τίς ώδήγησαν σέ άλλο στρατόπεδο. Μόνο έπει-τα από μερικούς μήνες έμαθα πώς ζούσαν και ήσαν καλά. Σέ λίγο ξεχωρίσαμε κάτι μεγάλα κτήρια μέ φωτεινά ή κατα-σκότεινα παράθυρα. Όμοιόμορφα στήν κατασκευή τους και τοποθετημένα σέ ίση απόσταση τό ένα από τ' άλλο.

Καθώς περνούσαμε τή μεγάλη πόρτα, οι SS μετρούσαν τίς πεντάδες μας, οδηγώντας μας πρós τό πίσω μέρος τών κτιρίων, όπου υπήρχε ένα μεγάλο παράπηγμα. Άπ' αυτό έ-βγαινε κάτι σάν άχνός. Σκεφθήκαμε: πρέπει νά είναι ό λου-τρώνας. Βρώμικαι καθώς είμασταν ένα μπάνιο ήσαν ό,τι έπρεπε. Καί φυσικά θά αλλάζαμε και ρούχα. Δυστυχία μας! Μās ήταν άδύνατο νά φαντασθούμε τί είδος μπάνιο και τί ρούχα έπρόκειτο νά φορέσουμε γιά τρία όλόκληρα χρόνια. Όλη τή νύχτα μās άφησαν όρθιους νά περιμένουμε έξω ά-πό τό παράπηγμα. Σφιγγόμαστε ό ένας πλάι στον άλλο γιά νά ζεσταθούμε. Μόλις ξημέρωσε μās ώδήγησαν πρós τό μπάνιο. Μās υποχρέωσαν νά γδυθούμε και νά κάνουμε τά ρούχα μας ένα μπόγο, πού θά τόν πετούσαμε στό σωρό. Πρίν όμως τά πετάξουμε έπρεπε νά περάσουμε μπροστά από τρείς καταδίκους πού φορούσαν μία περίεργη στολή. Είχαν μπροστά τους τρία σακκιά ή τρείς βαλίτσες. Έκεί έ-πρεπε νά ρίξουμε: στό πρώτο σακκί τά κοσμήματα και τά χρυσά νομίσματα, στό δεύτερο τά σιγάρτα και τά σπέρτα και στό τρίτο όλα τά χαρτιά μας, τίς ταυτότητες, πιστοποιη-τικά, κ.λ.π.

Άφού τελείωσε τούτη ή διαδικασία και βρεθήκαμε όλοι σέ άδριαμία περιβολή, μās ώδήγησαν στά κουρέια. Κόπη-

καν όλων τά μαλλιά μέ ψιλή μηχανή, καθώς και όλες οι τρί-χες του σώματος. Τό δέρμα μας έπρεπε νά είναι άπόλυτα λείο. Παράλληλα, ό φυλοδαρμός δέν σταματούσε ούτε μία στιγμή. Μετά τό κουρέμα, τό μπάνιο.

Τότε γνωρίσαμε τήν άγριότητα τών SS. Τό νερό πού άρχισε νά τρέχει ήταν παγωμένο. Άδύνατο νά τό υποφέρη κανείς. Όμως οι SS μέ μπαστούνια στά χέρια, μās άνάγκα-ζαν νά μένουμε στή θέση μας, άκίνητοι. Σέ λίγο, σάν νά ι-κανοποιούσαν μιάν έκδικτική τους mania, άνοιξαν ένα καυτό νερό. Γεμίσαμε πληγές από έγκαύματα στήν πλάτη, στό κεφάλι και στό πόδια. Γελοῦσαν μέ τίς φωνές μας και φώναζαν και αύτοί περισσότερο από μās. Αίσθήματα έκδι-κήσαμε φούσκωναν τά στήθια μας.

Μετά τό... μπάνιο, σχηματίσαμε μία γραμμή. Παίρναμε από ένα έσώρουχο και ένα πουκάμισο. Τόν υπόλοιπο ρου-χισμό θά τόν είχαμε από τό μπλόκ τής καραντίνας όπου θά μās πήγαιναν. Γιά τούτα τά ρούχα άξίζει μία σύντομη περι-γραφή: άλλα ήσαν δίχως κανένα μανίκι και άλλα δέν είχαν διόλου πλάτη. Τά πουκάμισα, πότε ήσαν στενά και κοντά και πότε μάλιστα τόσο κοντά, ώστε πολλοί θά προτιμού-σαν νά μήν τά έπαιρναν διόλου.

Πρίν καλά - καλά τά φορέσουμε, μās έβγαλαν και πάλι στήν παγωνιά. Άφού περιμέναμε άρκετή ώρα μās ώδήγη-σαν από μπλόκ τής καραντίνας. Τό πρώτο πράγμα πού αν-τικρύσαμε εκεί, ήταν ένας πολύ χοντρός μπλοκάρχης, πού μās περίμενε στήν είσοδο κρατώντας μία μαγκούρα. Πρίν άκόμα μās δείξη πού θά περνούσαμε τή νύχτα, έσπασε τή μαγκούρα του στή ράχη ενός και παρήγγειλε νά του φέ-ρουν μιάν άλλη. Άρχισαμε νά συνειδητοποιούμε πώς άργά ή γρήγορα, κανείς μας δέν έπρόκειτο νά ζήση. Καί όμως διατηρούσαμε τήν έλπίδα πώς κάτι μπορούσε ν' αλλάξει.

Τήν ίδια μέρα μās έδωσαν και τά... ρούχα μας. Έπρόκει-το γιά κάτι πολύ λεπτά χάρτινα παντελόνια και σακκάκια. Κατόπιν μās ώδήγησαν στό πολιτικό γραφείο. Έκεί θά γι-νόταν ή καταγραφή μας στά άρχεία του στρατοπέδου και θά χάραζαν τό διακριτικό άριθμό στό χέρι μας. Μέ άπόλυ-τη τάξη, έγινε όλη ρούτη ή διαδικασία. Οι άριθμοί χαράζον-ταν μέ μία βελόνα, του ραψίματος και σινική μελάνη. Αι-σθανόμεθα μόνο ένα τσίμπημα. Έτσι φθάσαμε τά μεσά-νυχτα τής Κυριακής. Επί τέλους, από ένα τέτοιο πολυήμε-ρο ταξίδι, θά μπορούσαμε νά κοιμηθούμε σέ κρεβάτι. Ξα-φνικά σημαίνει προσκλητήριο. Έπρεπε νά σηκωθούμε από τό κρεβάτι μας, νά σχηματίσουμε πεντάδες στή μέση τής αίθουσας.

— Τι άραγε νά συμβαίνει; ρωτούσε ό ένας τόν άλλο. Μήπως καμία νέα δοκιμασία από τόν χοντρό μπλοκάρχη; Τί είχε συμβή;

Έλειπε από τήν πεντάδα του κάποιος Χαλβατζής. Άνα-στατώθηκε τό στρατόπεδο, άναζητήθηκε παντού από τούς υπεύθυνους γιά τήν τάξη κατάδίκους και ανακαλύφθηκε νά κοιμάται, έξαντλημένος από τό πολυήμερο ταξίδι, δίχως νά-χη άκούσει τό προσκλητήριο.

Ήταν ό πρώτος θάνατος πού άντικρύσαμε.

Στό μπλόκ τής καραντίνας μέναμε τρείς βδομάδες. Στίς άρχές τό φαί ήταν υποφερτό.

Κάποια μέρα όμως μία διαταγή μās απέσπασε στήν έρ-γασία πού έπρόκειτο νά κάνουμε. Στήν άρχή όλοι ρωτού-σαμε: τί είναι τό στρατόπεδο, άν θά ξαναβλέπαμε τούς δι-κούς μας, πού μās τούς απέσπασαν δίχως καν ένα χαιρετι-σμό. Άκούγαμε ότι τούς είχαν σκοτώσει ότι υπήρχαν κρε-ματόρια πού εκαιγαν πώματα... όμως έμείς δέν θέλαμε νά πιστέψουμε σέ τέτοιες διαδόσεις. Θεωρούσαμε πώς κάτι τέτοιες άφήγησεις είχαν σάν σκοπό νά μās τρομοκρατή-σουν. Πόσο όμως άληθινά ήταν όλα τούτα πού άκούγαμε!

Οι αποστολές από τήν Έλλάδα άκολουθούσαν ή μία τήν

Στρατόπεδο "Αουσβιτς: 'Υπήρξαν 405.000 απ' αυτούς που έλαβαν αριθμό και καταδικάστηκαν να εργασθούν μέχρι θανάτου στο στρατόπεδο. Φωτογραφίες, σε τρεις στάσεις, παίρνονταν μετά τον εγκλεισμό των φυλακισμένων στο στρατόπεδο.

άλλη. Κάθε τρίτη μέρα ή κάθε εβδομάδα, μαθαίναμε πώς έφθανε και μία νέα αποστολή, πώς τόσοι είχαν καλή και τόσοι νέοι μπήκαν στο στρατόπεδο.

Από τό μπλόκ της καραντίνας άρχισαμε νά σκοποϋμε. Τόν πατέρα μου κι έμένα μās έστειλαν στο ραφείο, όπου στο εξής θά εργαζόμεθα σαν ράφτες. Θά μάθαινα μία νέα τέχνη πού τήν άγνοούσα όλότελα. Έκει, τουλάχιστον, δέν μās έλειπαν τά ρούχα. Έστω και μπαλωμένα, φοριόνταν και μοιάζαμε κάπως σαν άνθρωποι.

Έκτός από τό φαγητό πού παίρναμε από τήν κουζίνα, ύπηρχε και τό λεγόμενο «Όργανιζήρεν». Τούτο έσήμαινε ότι έπρεπε νά βρής τρόπο γιά νά κλέψης. Όλη μας ή ζωή έκει είχε σαν βάση τούτη τήν κλεψιά. Γιά τί όμως έπρόκειτο;

Στό Άουσβιτς ύπήρχε ένα κομμάντο πού τόν άποκαλούσαν Καναδά Κομμάντο. Άποστολή του ήταν ή καταγραφή των Ισραηλιτικών άποσκευών: χρυσός, κοσμήματα από τή μιά, τρόφιμα από τήν άλλη και, πιά πέρα, τά ρούχα. Πολλοί πού δούλευαν σέ τούτο τό κομμάντο έκλεβαν χρυσό και ρούχα και ό,τιδήποτε άλλο. Τάφερναν στο στρατόπεδο, τά πουλούσαν σέ φίλους τους ή πολίτες πού εργάζονταν στο στρατόπεδο. Αυτοί, μέ τή σειρά τους, τά πήγαιναν στα σπίτια τους. Από εκεί έφερναν τρόφιμα ή τσιγάρα πού τόσο τ' άποζητούσαν οι κατάδικοι. Άκόμη, τά τσιγάρα αυτά ή τά τρόφιμα τά πουλούσαν στους κατάδικους, πού μάζευαν χρυσό μέ τή σκέψη ότι γρήγορα θ' άποκοτούσαν τή λευτεριά τους.

Άλλοι πάλι έδιναν τρόφιμα σέ άντάλλαγμα. Μέ τόν τρόπο τούτο δημιουργήθηκε μία μεγάλη άνταλλακτική έμπορική κίνηση, πού είχε σαν βάση τό χρυσό. Όμως μόνο εκείνος πού διέθετε τσιγάρα δέν πεινούσε ποτέ. Ένα ψωμί

στοίχιζε 20 περίπου γερμανικά τσιγάρα. Ένα καλό μεγάλο σαλάμι γύρω στα 80 — 120 τσιγάρα. Μισό κιλό μαργαρίνη άντιστοιχούσε πρός 80 τσιγάρα

Μέ μισό κιλό μαργαρίνη εύρισκε κανείς θαυμάσιο μεταξωτό πουκάμισο ή δυό ψωμιά. Εύλογη όμως ή έρώτηση: Πού βρίσκονταν τόσα ρούχα; Τό πράγμα ήταν απλό. Όλα τά ρούχα των Ισραηλιτών, μετά από τήν άπολύμανσή τους, προορίζονταν γιά τό γερμανικό πληθυσμό. Πολλά όμως απ' αυτά διοχετεύονταν μέσα στο στρατόπεδο. Φυσικά έπρόκειτο γιά ένέργειες έπικίνδυνες. Τσιγάρα ή μαργαρίνη ή σαλάμι στήν τσέπη ενός κατάδικου, έπέσυραν άκόμη και τήν ποινή του θανάτου, μέ τήν κατηγορία ότι άπειράθη νά δραπετεύσει. Κι αν του χαριζόταν ή ζωή έπρεπε νά φέρη στα ρούχα του μπρός και πίσω, μία μεγάλη κόκκινη βούλα. Τούτη φανέρωνε πώς ο κατάδικος αυτός είχε κάποτε δοκιμάσει νά δραπετεύσει. Έτσι θάμενε σηματομενός μέσα στο στρατόπεδο. Θά τόν έδερναν μέ τήν παραμικρή άφορμή και θά ύπήρχε πάντοτε μία κατηγορία γιά νά μεταβή στον άλλο κόσμο. Η ζωή του ήταν συνήθως σύντομη.

Οι SS κυνηγούσαν άμείλικτα τούτο τό έμπόριο. Όμως, παρ' όλο τόν κίνδυνο πολλοί προτιμούσαν νά έκτεθούν σέ οποιαδήποτε δοκιμασία παρά νά σιγοπεθαίνουν από τό λιγο ψωμί και τή σούπα του καθημερινού συσσιτίου. Συχνά κοιμήθηκα νηστικός στο Άουσβιτς, αλλά όχι λίγες φορές και χορτάτος. Κι εύχαριστούσα τό Θεό γιάτί μου χάρισε μιάν άκόμη μέρα ζωής.

Στό ραφείο παρέμεινα μέχρι τής έκκενώσεως του στρατοπέδου, έπειτα από τήν προέλαση των ρωσικών στρατευ-

μάτων. Στην αρχή καρίκωνα κάλτσες. Κατόπιν ξμαθα νά ράβω στο χέρι και στη μηχανή.

ΟΙ ΔΙΑΛΟΓΕΣ

‘Η αγωνία ήταν τό χαρακτηριστικό της εκεί ζωής μας. Δέν περνούσε στιγμή πού νά μή μᾶς ἔφερνε κάποιο δυσάρεστο νέο.

Γιατί, ὅμως, ἡ τόση αγωνία μας;

Γιατί δέν περνούσε μέρα πού νά μή γίνη μία διαλογή. Τί ἐσήμαινε ὅμως ἡ τρομερή τούτη λέξη; Νά ἡ ἐξήγηση: Σχεδόν κάθε μέρα ἔμπαιναν στό στρατόπεδο νέοι κατάδικοι. Τούς μετέφεραν ἀπ’ ὅλες τίς χώρες τῆς Εὐρώπης. Ἀπό τίς ἀποστολές τούτες διάλεγαν τό 10%. Οἱ ὑπόλοιποι προορίζονταν γιά τά κρεματόρια. Ἐπειδή, ὅμως, αὐτό τό 10% ἔμεινε στό στρατόπεδο καί ὁ ἀριθμός τῶν καταδίκων ἦταν ὀρισμένος, δέν μπορούσε ν’ αὐξηθῇ ὁ ἀριθμός τους πέραν τῶν 17.000 γιά τό κεντρικό στρατόπεδο. Ἐτσι μία φορά τό μήνα γίνονταν οἱ περίφημες διαλογές, πού τά θύματά τους ξεπερνοῦσαν τίς 3 — 4.000 κάθε φορά. Ἡ διαλογή εἶχε ἓνα ἀπλό κριτήριο. Δέν ἔπαιρναν οὔτε Χριστιανούς οὔτε Ρώσους, ἀφοῦ μπορούσαν νά ἐξοντώσουν Ἰσραηλίτες. Συχνά, συνέβαινε ἡ ἡμέρα τῆς διαλογῆς νά γίνεται Παρασκευή ἢ Σάββατο. Ὅταν ἔφθανε μία τέτοια μέρα μᾶς κυρίευε ἡ ψυχική ἐξουθενωτική αγωνία. Στό προσκλητήριο τῆς μέρας αὐτῆς μέναμε τελείως σιωπηλοί, περιμένοντας τό τέλος του.

Ἄν παρετίετο ξέραμε πῶς σέ λίγο θ’ ἀκουγόταν ἡ φωνή τοῦ διοικητῆ τοῦ στρατοπέδου: «Ὅλοι οἱ Ἰσραηλίτες νά παραμείνουν στίς θέσεις τους, ἀκίνητοι. Οἱ Χριστιανοί, οἱ Ρῶσοι κι οἱ Τσιγγάνοι νά ξαναποῦν στό μπλόκ. Νά φροντίσουν οἱ μπλοκάρχες νά κλειστοῦν τά παράθυρα καί νά μήν ἀφήσουν κανένα νά βλέπῃ πρὸς τό δρόμο». Ἡ ἀπαίσια τούτη φωνή μᾶς πάγωνε. Ποιόν περίμενε τό κάψιμο στό κρεματόριο; Προσπαθοῦσαμε νά μαντέψουμε τή μοίρα μας. Ὁ καθείς μας, πού θεωροῦσε τόν ἑαυτό του γιά ἀδύνατο, ρωτοῦσε τόν πλαῖνό του ἂν πραγματικά φαινόταν τέτοιος, γιατί οἱ ἀδύνατοι ἦταν πάντα τά ἐπίλεκτα θύματα τοῦ κρεματορίου.

Ἐρχονται στό νοῦ μου κι ἀνατριχιάζω, στήν ἀπαίσια θύμηση αὐτῶν τῶν διαλόγων, καθὼς περίμενα λουσμένος σέ κρύο ἰδρώτα, ν’ ἀκουστῇ τ’ ὄνομά μου ἢ τ’ ὄνομα τοῦ πατέρα μου!

Στήν ἀκρὴ μᾶς λεωφόρου βρισκόταν τό λουτρό. Ἐκεῖ μᾶς ἔβαζαν ἓναν — ἓναν μετὰ ἀπὸ τό γδύσιμό μας. Παίρναμε τὰ ρούχα μας στή μασχάλη. Μόλις μπαίναμε, σχηματίζαμε μία σειρά γιά νά παρουσιασθοῦμε στόν Γενικό Ἱατρό τοῦ στρατοπέδου. Αὐτός θά πιστοποιοῦσε ἂν ὁ ἐξεταζόμενος κατάδικος ἦταν ἀδύνατος καί, ἐπομένως, μή χρήσιμος γιά τὴ ζωὴ τοῦ στρατοπέδου καί τῶν Γερμανῶν γενικότερα. Ἄν ἕνας ἔπαιρνε τόν χαρακτηρισμό τοῦ ἀδύνατου, τόν ἔφερναν στόν ἀξίωματικό τῆς ἀναφορᾶς πού σημείωνε τόν ἀριθμό καί τ’ ὄνομά του.

Αὐτό τό ξαφνικό γεγονός, καθιστοῦσε συχνά ἀλαλο τὸν κατάδικο ἢ τοῦ προκαλοῦσε ἀκατάσχετη εὐκοιλιότητα. Τότε, ὄρχιζαν νά τὸν χτυποῦν οἱ μπλοκάρχες ἀλύπητα, τόσο πρὶν γινόταν ἓνα ζωντανό πῶμα. Ὅταν τελείωνε τούτη ἡ θλιβερὴ διαδικασία, ὅλοι, διαλεγέντες καί μή, ξαναγυρίζαμε στό μπλόκ μας.

Τούς ἀδύνατους, τούς ἀποκαλοῦσαμε «μουσουλμάνους». Οἱ «μουσουλμάνοι» τούτοις περίμεναν τὴ σειρά τους νά ὀδηγηθοῦν στό κρεματόριο γιά νά καοῦν.

Τί φοβερὴ κι ἀσέκωτη φρίκη: ν’ ἀναλογίζεσαι πῶς σέ λίγο θά πάψῃς νά ὑπάρχεις. Νά εἶσαι ξαπλωμένος στό κρεβάτι καί νά ξέρῃς πῶς εἶσαι μελλοθάνατος. Καί νά διερωτᾷ-

σαι, ἐλπίζοντας: «Μήπως συμβῇ ἓνα θαῦμα καί γλυτώσω τό θάνατο»; Μερικοὶ ἀπὸ τούς «μουσουλμάνους» αὐτοὺς αὐτοκτονοῦσαν πᾶνω στά ἠλεκτροφόρα σύρματα γιά νά τερματισθῇ μία ὥρα νωρίτερα ἡ ἀγωνία τους. Μία παράξενη ὅμως ἐλπίδα κρατοῦσε γερά στή ζωὴ τούς ἄλλους.

Τί θά κάνατε ἐάν ξέρατε πῶς θά σᾶς δηλητηριάσουν καί θά σᾶς κάψουν; Πρῶτῃ σας σκέψῃ θά ἦταν νά ἐπαναστατήσετε. Καί ὅμως ποτέ δέ συνέβη κάτι τέτοιο. Καί τοῦτο γιά δύο λόγους: Ὁ πρῶτος ἦταν μία πολὺ δυνατὴ κι ἀνεξήγητῃ πίστη στό Θεό, πού ποτέ δέν μᾶς ἐγκατέλειψε. Ὁ δεύτερος, ὅτι στό παραμικρὸ κίνημα ἀντιστάσεως οἱ Γερμανοί, θά ἐκτελοῦσαν ἐπὶ τόπου τὸν κινήματι, ἐνῶ θά ἔχαναν ὅπωςδὴποτε τὴ ζωὴ τους τουλάχιστον δύο ἢ τρεῖς χιλιάδες κατάδικοι. Θά τοὺς παρέτασαν κατὰ πεντάδες καί θά ἔπαιρναν κάθε τρίτο ἢ πέμπτο νά τὸν ἐκτελέσουν.

Ἐγώ, προσωπικά, πέρασα ὀπὸ ἐπτά διαλογές. Στήν τελευταία ἤμουν πολὺ ἀδύνατος καί ὁ φόβος μέ εἶχε κυριεύσει. Ὅμως ἡ πίστη μου στό Θεό μέ βοήθησε νά σωθῶ.

Ἐμείνα στό Ἀουσβιτς ἀπὸ τίς 21 Μαρτίου 1943 ὡς τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1945. Γενικός Ἱατρός ἦταν ὁ Δόκτωρ Κλάιν, Γερμανὸς τὴν καταγωγή καί δολοφόνος χιλιάδων ἀθώων, πού πέθαναν ἐξ αἰτίας του. Καταδικάσθηκε σέ θάνατο.

Τώρα πού ὅλα τοῦτα τὰ φριχτά περιστατικά πέρασαν στήν περιοχὴ τῆς μνήμης διερρωτῶμαι ψύχραιμα: «Φταῖνε ὅλοι οἱ Γερμανοί γιά τοῦτα τὰ ἐγκλήματα; Ἴσως μόνο οἱ ἀρχηγοὶ τους; Τότε ποιὸς θά πρέπει νά τιμωρηθῇ; Γιατί μπορεῖ καί πρέπει νά τιμωρηθῇ ἓνας λαὸς ἑκατομμυρίων; Καί ὅμως αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια δέχθηκαν τὸν Χίτλερ σάν ἀρχηγό τους καί ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές του μέ τό σύνθημα: τό καθῆκον πᾶνω ἀπ’ ὅλα. Κάθε διαταγὴ ἔπρεπε, ἀσυζητητῇ, νά ἐκτελεσθῇ δίχως δισταγμό, ἔστω κι ἂν ἐπρόκειτο γιά τό φόνο χιλιάδων μή ἐνόχων. Ἦταν ἄραγε καθῆκον τους νά δολοφονήσουν ἑκατομμύρια, μέ μόνῃ τὴν κατηγορία ὅτι γεννήθηκαν Ἑβραῖοι».

ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Μέσα στά δύο, σχεδόν, χρόνια πού παρέμεινα στό Ἀουσβιτς, μόνο δύο φορές τολμήθηκε ἀπόπειρα ἐπαναστάσεως ἐναντίον τῶν SS.

Καί τίς δύο φορές ἡ ἀπόπειρα ἐκδηλώθηκε στό κρεματόριο τοῦ Μπικενάου. Καί τίς δύο ἀπέτυχε. Ἡ πρώτη συνέβη τό Σεπτέμβρη τοῦ 1943.

Ἡρώας τῆς μιά ἀγνωστῇ Ἱταλίδᾳ. Ἡ ἀπόπειρα ἄρχισε κάτω ἀπὸ δραματικές συνθήκες, μέ κακὰ ἀποτελέσματα. Κι ὄχι μονάχα γιά ὅσους τὴν ἐπεχείρησαν ἀλλὰ καί γι’ ἄλλους 3.000 Ἰσραηλίτες πού τοὺς πῆραν ἀμέσως ἀπὸ τό στρατόπεδο τοῦ Ἀουσβιτς.

Νά πῶς ἔγινε ἡ ἀπόπειρα.

Μόλις οἱ Ἱταλοὶ Ἰσραηλίτες μπῆκαν στήν αἴθουσα γιά νά γδυθοῦν καί νά περάσουν στήν αἴθουσα τοῦ λουτροῦ, μιά Ἱταλίδα ἀρνῆθηκε νά γδυθῇ, ἴσως γιατί ντρεπόταν ἢ γιά κάποιο ἄλλο λόγο. Ὅταν θέλησε νά περάσῃ ἀπὸ τὴν πόρτα ντυμένη, ἡ πιὸ σωστὰ μέ τὴν πουκαμῖσα τῆς, γιατί εἶχε κιόλας βγάλει τό φουστάνι τῆς, ὁ SS τὴν ἐμπόδισε νά μπῇ. Τὴν ἔσπρωξε μέ βία πρὸς τὰ πίσω ὑποχρεώνοντάς τὴν νά γδυθῇ. Τότε συνέβη κάτι τό πρωτοφανές. Ἀντὶ νά συμμορφωθῇ ὀρμᾷ, σάν ἄνθρωπος, πού χάνει τὰ λογικά

Οἱ φωτογραφίες τοῦ τεύχους αὐτοῦ εἶναι ἀπὸ τό βιβλίο τοῦ Χ. Σ. Κούνιο: «Ἐξῆσα τό θάνατο», (Θεσσαλονίκη, 1981).

του ή είναι πολύ γερναίος, αρπάζει απότομα τό δπλο από τή ζώνη του SS και άρχίζει νά πυροβολή όλους τούς γύρω SS στρατιώτες, άξιωματικούς καί φρουρούς.

Σέ λίγο οι 'Ιταλοί 'Ισραηλίτες, κύριοι τής καταστάσεως, πήραν στή κατοχή τους, μεγάλο άριθμό δπλων τών σκοτωμένων SS. 'Η χαρά τών έπαναστατημένων δέν κράτησε πολύ.

Νέες δυνάμεις SS μέ μυδραλλιοβόλα κατέφθασαν έπί τόπου. Περικύκλωσαν τό κτήριο όπου βρίσκονταν οι στασιαστές. Τί μπορούσαν πιά νά κάνουν 500 άνθρωποι καί περικυκλωμένοι από παντού σάν ένας ποντικός στή φάκα του; Δέν κρατούσαν παρά μερικά πιστόλια. Γύρω τους 50 SS, όπλισμένοι σάν άστακοί μέ μυδραλλιοβόλα καί άλλα δπλα.

Οι 500 αύτοί βρήκαν σέ λίγο τό θάνατο.

Τ' άποτελέσματα τούτα τής άνταρσίας: γιά άντίποινα, οι Ναζί πήραν σέ λίγο 3.000 'Ισραηλίτες, πού δέν είχαν καμιά άνάμειξη στήν ύπόθεση καί τούς μετέφεραν σέ άγνωστο μέρος. 'Από τότε δέν άκουσε πιά κανείς τίποτε γι' αύτούς.

'Η δεύτερη άπόπειρα έγινε λίγο άργότερα, αλλά μέσα στήν ίδια χρονιά, άρχές Νοεμβρίου. 'Όμως επρόκειτο γιά κάτι πολύ σοβαρό καί περισσότερο όργανωμένο.

Σάν 'Ελληνας είμαι υπερήφανος γιάτί "Ελληνες 'Ισραηλίτες όργάνωσαν τούτη τή δεύτερη επανάσταση. Είχαν μαζί τους καί μερικούς Ρώσους, πού δέν ήταν διατεθειμένοι νά έξυπηρετήσουν τά σχέδια τών Ναζί. 'Επρεπε ή νά καταστρέψουν τά κρεματόρια ή νά έγκαταλείψουν τό στρατόπεδο.

Προτιμήθηκε ό πρϊωτος τρόπος. Καταστροφή τών κρεματοριϊων. 'Ισως έτσι θά σταματούσε ή καύση τϊσων άνθρώπων κάθε μέρα. 'Ισως τούτη ή άργοπορία νά ωφέλοϋσε τούς άλλους κατάδικους. Θά ήσυχάζαν από τόν έφιάλητϊ του κρεματοριϊου. Κανείς, όμως, από μϊς δέν είχε σωστά μάθει τί έσήμαινε Ναζί. Δέ μπορούσε κανείς νά τούς εχϊ σέ τίποτε τήν παραμικρή έμπιστοσύνη. 'Ανικανοποίητη δίψα καί πόθος γιά τήν καταστροφή καί πρόκληση δυστυχίας.

Πώς, όμως, μπορούσαν νά καταστραφϊουν τά κρεματόρια; Τούτο τό έρωτηματικό τούς βασάνιζε ένα ολόκληρο μήνα. Τελικά ό καλός Θεός τούς βοήθησε. Παρουσιάσθηκαν σ' αύτούς τέσσερις γυναίκες πού εργάζονταν στο έργοστάσιο τής «ΟΥΝΙΟΝ», πού κατασκεύαζε πολεμοφόδια. 'Απ' αύτό οι γυναίκες έκλεψαν πυρίτιδα, πού τήν παρέδωσαν στους φίλους τους στασιαστές γιά νά άνατινάξουν μ' αύτήν τά κρεματόρια.

'Η φωτιά επρόκειτο νά έκραγη στά κρεματόρια άρ. 11 καί 111 καί από εκεί θά μεταδιόταν στά IV καί V. 'Εκει θά άνατινασσϊταν ή μεγάλη ποσότητα πυρίτιδας πού βρισκόταν άποθηκευμένη. "Ενα, μονάχα, κρεματόριο θά έμενε άνέπαφο, τό V. Σύμφωνα μέ τό σχέδιο, θά τό πυρπολοϋσαν μετά τά-3 πρϊωτα.

Όλη εκείνη τήν ήμέρα οι στασιαστές ήταν άνήσυχοι. Περίμεναν τήν ώρα του συνθήματος.

Σάν ώρα έξορμήσεως είχαν διαλέξει τό μεσημέρι, τήν ώρα του φαγητού. 'Εκει ήταν συγκεντρωμένοι όλοι οι SS καί γύρω δέν θά ύπήρχαν παρά μονάχα σκοποί. Τούτοι οι σκοποί ήταν λιγοστοί καί εύκολα θά τούς «καθάριζαν» οι στασιαστές.

"Εφθασε ή δωδεκάτη.

"Ετοιμοι οι στασιαστές μέ τήν καραβάνα στο χέρι, περίμεναν νά πάρουν τό φαγητό τους. "Ενα σφύριγμα άντηχέϊ. Ήταν τό σύνθημα. Διασκορπίζονται όλοι στίς προκαθορισμένες θέσεις.

"Όμως κάτι τό άσυνήθιστο συνέβη. Οι SS, πού κανονικά θάπρεπε νά βρίσκονταν στήν τραπεζαρία, δέν είχαν φύγει.

Άφαιρεθείσες μασέλες δολοφονηθέντων.

Κάποιος πρόδωσε τήν κίνηση. Σωστή καταστροφή. Μολαταύτα προξένησαν τόσες ζημιές στά κρεματόρια, πού γιά πολλόν καρό παρέμειναν άχρησιμοποίητα. Μετά τό σφύριγμα έβαλαν φωτιά καί άνατινάξαν τά κρεματόρια 11 — 111.

Δυστυχώς οι ένισχύσεις τών SS έφθασαν πολύ γρήγορα. "Ετσι οι στασιαστές περιορίσθηκαν στο ένα μονάχα μπλόκ. Τά κρεματόρια 11 — 111 πού τούς είχαν βάλει φωτιά. Τώρα δύο κίνδυνοι τούς άπειλοϋσαν. 'Από τή μιά ή φωτιά, πού οι ίδιοι είχαν άνάψει καί από τήν άλλη τά SS, πού τούς πολιορκησαν καί δέν τούς επέτρεπαν νά βγϊουν έξω από τά καϊόμενα κρεματόρια.

'Απεφάσισαν τότε νά τολμήσουν τά πάντα: τή ζωή τους ή τήν έλευθερία τους. 'Επιχειροϋν μϊάν ήρωϊκή έξοδο. Κανείς, όμως, δέ μπόρεσε νά γλυτώσει από τίς ριπές τών μυδραλλιοβόλων.

'Από τούς 1.500 πού άριθμοϋσε τό κομμάντο τών κρεματοριϊων, είχαν άπομείνει μόνο 250. Κι αύτοί επέζησαν κατά τύχη.

'Εκείνη άκριβώς τήν ήμέρα τό κομμάντο τών κρεματοριϊων είχε νά κάνη πολλή δουλειά. "Επρεπε νά κάψη 15.000 πτώματα, πού ήταν στοιβαγμένα στίς άποθήκες τών κρεματοριϊων.

'Επί πλέον επρεπε νά καοϋν καί τά πτώματα όσων σκοτώθηκαν κατά τό κίνημα.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΡΑ

Κακόκεφος, πήγα καί στή δουλειά στίς 2 Μαΐου 1945. Στο δρόμο κάτω μου ψιθύρισαν. Ήταν τόσο άπίστευτο

πού δεν ήθελα, λογικά, να το παραδεχτώ.

Ή Χίτλερ δεν ζούσε πιά!!!

Λέξεις μαγικές! Ποτέ στη ζωή μου δεν είχα ακούσει και δεν ξανάκουσα λέξεις που να είχαν για τη ζωή τόσες και τέτοιες προεκτάσεις. Ήταν σαν μία ανάσταση από τον τάφο μιάς ζωής, που δεν έμοιαζε με αναστολή θανάτου.

Αδύνατο να εργασθούμε εκείνη τη νύχτα. Αδιαφορούσαμε για τις απειλές και τους κινδύνους. Οι SS, όμως, δεν είχαν διόλου αλλάξει συμπεριφορά απέναντί μας.

Μοιρχόταν να ηδηλώσει, να χορέψω, να φωνάξω και να κάνω ένα σωρό τρέλλες από την άσυγκράτητη χαρά που με είχε κυριεύσει.

Και οι SS το ήξεραν. Και έτσι μονάχα εξηγείται η μανία τους να ξεσπάνε σέ μας. Πόσα άραγε βάσανα θα είχαμε άκόμα να υποστούμε; Πόσοι από μας θα βγαίνουν, τελικά, ζωντανοί;

Ο μπλοκάρης δεν μας χτυπούσε πιά, αν και ξεσπούσαμε σε άπιστευτες τρέλλες.

Μόνο άργα τη νύχτα ξαπλώσαμε να κοιμηθούμε. Ξαφνικά ακούστηκε ένα σουσούρο στο υπνωτήριο μας.

Ο μπλοκάρης με μία βαλίτσα στο χέρι, προσπαθούσε να βγεί άπαράτητος στο δρόμο, να ένωθώ με τους SS για να σώσει τη ζωή του.

Και ακριβώς την ώρα που θέλησε να τρέξει για να κατευθυνθεί προς το κεντρικό γραφείο, πετάχτηκαν πίσω του — σαν διαβόλοι — μερικοί από το μπλόκ μας, έτσι όπως ήταν: με το πουκάμισο και το σώβρακο. Τόν κυνήγησαν. Τόν πιάσανε κι άρχισαν να τόν λιθοβολούν.

Ήρθαν οι SS. Έδιωξαν αυτούς που τόν λιθοβολούσαν και τόν μετέφεραν στο νοσοκομείο.

Δέν είχε, όμως, πεθάνει ακόμη.

Σέ λίγα πήγαν στο νοσοκομείο, μετά την άποχώρηση των SS, τόν ανακάλυσαν σέ κάποιο κρεβάτι και δέν σταμάτησαν να τόν μαχαιρώνουν παρά μονάχα όταν ξεψύχησε.

Τό βράδυ μας συγκέντρωσε όλους ο Διοικητής και μās είπε να μὴν κάνουμε παράλογα πράγματα, τώρα που θα φύγουν αυτοί και θα παραχωρήσουν τη θέση τους στους Αμερικάνους.

Στό τέλος του λόγου του μās συνέστησε να μὴν κάνουμε τίποτε τό παράλογο και τό βιαστικό, άφού τώρα πιά είχε φθόσει ή τόσο ποθητή μέρα.

Τώρα πιά δέν άνησυχούσαμε για τη ζωή μας. Κι αν μείναμε ακόμη στο κρεβάτι ήταν από τη μεγάλη μας άδυναμία. Μοιάζαμε σαν παράλυτοι πάνω σέ φορείο.

Ή κ. Κούνια φθάνει στό τέλος των άπομνημονευμάτων του με τήν περιγραφή της στιγμής της άπελευθέρωσης των κρατουμένων Έβραίων, στις 6 Μαΐου 1945.

Οί κρατούμενοι έκλαιγαν από συγκίνηση και κατασκεύασαν πρόχειρες σημαίες με τά έθνικά τους χρώματα. Σχεδόν κανένας «κάποι» ή «μπλοκάρης» δέν διασώθηκε. Ένας ταγγάνος «κάποι», που από τά χέρια του πέθαναν χιλιάδες άθώοι, ρίχθηκε ζωντανός μέσα στις φλόγες του φούρνου, που τόν άναψαν επίτηδες εκείνη τήν ώρα μπροστά του. Τόν έριξαν στις φλόγες ενώ προσπαθούσε να γαντζωθεί στο φορείο του φούρνου, στην πυριωμένη πόρτα του, στο κενό.

ΤΑ 40 ΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ:

Τά θύματα δέν τιμήθηκαν ακόμη

Νέα έπιστολή του κ. Ήλ. Πετρόπουλου
στήν κ. ύπουργό Πολιτισμού.

Μέ νέα έπιστολή του από τό Παρίσι ο συγγραφέας κ. Ήλ. Πετρόπουλος άπευθύνεται προς τήν ύπουργό Πολιτισμού κ. Μ. Μερκούρη για τό θέμα των Έβραίων μαρτύρων της Συμπρωτεύουσας. Πάνω στην έπιστολή του κ. Πετρόπουλου έγιναν δημοσιεύματα στη «Μεσημβρινή», «Άκρόπολι», «Θεσσαλονίκη», «Έλευθεροτυπία», «Άπογευματινή» κ.ά.

«Άγαπητή Κυρία Μελίνα Μερκούρη,

Σήμερα συμπληρώνονται ακριβώς τρεις μήνες που σας έστειλα τήν γνωστήν έπιστολή για τά 40/χρονα του τραγικού Όλοκαυτώματος των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. Δέν θεωρήσατε ύποχρέωσή σας να μου άπαντήσετε. Όθεν, έπιτρέψτε μου να σας πω τά εξής:

1. Όταν μιά καλλιτέχνης-ύπουργός παίρνει μιάν έπιστολή ενός συναδέλφου της μάλλον θά πρέπει να γράφει κάποιου είδους άπάντηση. Αυτό, τουλάχιστον, έπιβάλλει ή δεοντολογία. Έπίσης, ο όποιος ύπουργός (σύμφωνα με τό διοικητικό δίκαιο) ΕΙΝΑΙ δημόσιος ύπάλληλος, που ύποχρεούται να στέλνει πλήρως αίτιολογημένες άπαντήσεις στα τυχόν αίτήματα των πολιτών. Αυτό τό δικαίωμα των πολιτών είναι κατοχυρωμένο με ειδικό νόμο που έξακολουθεί να ισχύει. Έτσι, αν δέν τύχω άπαντήσεως έντός 15 ήμερών, θά άναγκαστώ μετά λύπης μου να σας μηνύσω. 2. Υπάρχουν, στην συγκεκριμένη μας περίπτωση, τρία ΤΥ-ΠΙΚΑ προβλήματα: ή μορφή των αιτήσεών μου, ή καθ' ύλην και κατά τόπον άρμοδιότητά σας, και, ή επί του θέματος ύπαρξη (ή μή-ύπαρξη) νομιμοποίησής μου.

Ός προς τήν έπιστολική μορφή των αιτήσεών μου σας γνωρίζω ότι, ΔΙΕΘΝΩΣ, οι συγγραφείς δέν γράφουν αιτήσεις μήτε κολλάνε χαρτόσημα, άλλα άπευθύνονται εύθέως στους ύπουργούς, τούς όποιους — μάλιστα — προσαγορεύουν άπλώς με τό όνομά τους.

Αν ή σιωπή σας όφείλεται στην άναρμοδιότητά σας, τότε δέν καταλαβαίνω γιατί άποφύγατε να διαβιβάσετε (και να μου τό κοινοποιήσετε) τήν έπιστολή μου στον ΑΡΜΟ-ΔΙΟ ύπουργό. Παρεμπιπτόντως, σας άναφέρω ότι, έστειλα αντίγραφα της έπιστολής μου σέ πολλούς άλλους ύπουργούς και σχετιζόμενες ύπηρεσίες (π.χ. στον άξιότιμο, όσο και άδιάφορο, κύριο δήμαρχο Θεσσαλονίκης). Όλοι τους έτήρησαν σιγήν ίχθύος...

Μένει τό θέμα της νομιμοποίησής μου. Δεδομένου ότι, ύφίσταται σχετικό νομοθετικό κενό (ή, τουλάχιστον, άσάφεια) να μου έπιτρέψετε να τρέφω τήν αὐταπάτη πώς, ΗΘΙΚΩΣ δικαιούμαι να ζητώ όπως ή Έλληνική Πολιτεία τιμήσει έπίσημως τούς Έβραίους της Θεσσαλονίκης, που έμαρτύρησαν για τήν μεγάλη ύπόθεση της Έλευθερίας.

3. Τό αίτημά μου να τιμηθούν τά 40/χρονα του Όλοκαυτώματος των Έβραίων της Θεσσαλονίκης δέν άποτελεί

παράκληση, αλλά απαίτηση. Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης δεν ήσανε όντα δευτέρας κατηγορίας. Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης υπήρξαν ΕΛΛΗΝΕΣ πολίτες, που πλήρως φέρουν και πού επιστρατεύονταν κανονικά. Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης άφησαν στο άλβανικό μέτωπο κάπου πεντακόσιους νεκρούς. Χώρια ή συμμετοχή των Έβραίων στην Έθνική μας Αντίσταση.

4. Ασφαλώς θά έχετε έννημερωθεί, διά της διπλωματικής όδοϋ, ως προς τά έν Εύρώπη άποτελέσματα της έπιστολής μου (διαμαρτυρίες, όμιλίες, ραδιοφωνικές άναμεταδόσεις, δημοσιεύσεις κτλ.). Πολύ φοβόϋμαι ότι, τό θέμα του Όλοκαυτώματος των Έβραίων της Θεσσαλονίκης θά λάβει, στο προσεχές μέλλον, άπρόβλεπτες διαστάσεις.

5. Μόλις προχτές ό άξιότιμος κύριος γενικός διευθυντής των Έλληνικών Ταχυδρομείων μου έκοινοποίησε μιάν έπιστολή του προς την έφημερίδα ΜΕΣΗΜΕΡΙΝΗ, όπου ίσχυρίζεται «ότι ή συμπλήρωση 40 χρόνων δέν έντάσσεται στις έπετειούς εκείνες που συνήθως προβάλλονται μέ έκδοση γραμματοσήμων». καί, συνεπώς, «τό γνωμοδοτικό συμβούλιο δέν υιοθέτησε τό αίτημα» μου γιά την σειρά γραμματοσήμων ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΕΒΡΑΙΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 1943-1983. Ό άξιότιμος κύριος γενικός διευθυντής ξεχάσε νά μās πεί ποίος άριθμός θεωρείται άρκέτα στρογγυλός γιά την καθιέρωση μιάς έπετειού. Προσέτι, θά ήθελα νά ρωτήσω τόν άξιότιμο κύριο γενικό διευθυντή ποιάν έπέτειο γιόρταζαν τά Έλληνικά Ταχυδρομεία όταν, πρό 25ετίας, έκυκλοφόρησαν τό ζακουστό γραμμάτισμο γιά

τόν δυστυχή Νάγκυ; Μιλάω γιά κείνο τό άντικομουνιστικό γραμμάτισμο πού, έξαιτίας μιάς σκανδαλώδους άνορθογραφίας, άπεσύρθη άμέσως από την κυκλοφορία.

Άλλωστε, στην Γαλλία, μόλις χθές έτιμήθησαν μέ διάφορες έκδηλώσεις τό 40/χρονα των Έβραίων του Παρισιού (1942-1982).

6. Στις ελληνικές έφημερίδες έδημοσιεύθησαν δυό-τρείς αιτιάσεις ως προς την άπαίτησή μου νά τιμηθούν οι Έβραίοι μάρτυρες του 1943. Έπ' αϋτών των αιτιάσεων άπαντώ: Δέν έχω καμιάν αντίρρηση νά τιμηθεί (καί, μάλιστα, κατά προτεραιότητα) ή Έθνική μας Αντίσταση. Πολύ περισσότερο πού υπήρξε μέλος της ΕΠΟΝ κατά την Κατοχή. Επίσης, θά ήθελα νά διευκρινίσω ότι, δέν είμαι μέλος ούτε σιονιστικών όργανώσεων, ούτε τεκτονικών στοών. Άναφέρομαι μόνον στους Έβραίους της Θεσσαλονίκης, κι όχι στην πολιτική του Ισραήλ. Μέσα στο φιλο - αραβικό μας παραλήρημα καλόν θά ήτα νά μπορούσαμε νά διακρίνουμε μερικά άπλά πράματα. Έχω φίλους Έβραίους άφαντάςτως πιό προσοδευτικούς από τόν κύριον Άραφάτ.

7. Άντιλαμβάνομαι σαφώς ότι ή ελληνική ψευτα - σοσιαλιστική κυβέρνηση στρέφεται προς μιάν (ύψιστης άοριστίας καί ύποδειγματικής έπιπολαιότητας) φιλο - αραβική διπλωματία. Δέν καταλαβαίνω γιάτί δέν μπορούμε νά συνδυάσουμε αϋτή την φιλο-αραβική πολιτική μέ μιάν εύγενική χειρονομία έναντι των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. Τέλος, δέν καταλαβαίνω τό τί άπόγινε μέ τό μέγιστον θέμα των άμερικανικών βάσεων στην Έλλάδα...

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΡΑΧΗΛ ΦΛΩΡΕΝΤΙΝ: «Ψυχολογικές έπιπτώσεις του Έβραϊκού Όλοκαυτώματος στα παιδιά των έπιζώντων. Συγκριτική μελέτη δύο κοινωνιών Έλλάδας καί Ισραήλ» (Θεσσαλονίκη, 1981).

Πρόκειται γιά τή διδακτορική διατριβή της συγγραφέως, πού ύπεβλήθη στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

«Μέ την έρευνα αϋτή», γράφει ή Δρ. Ρ. Φλωρεντίν στον πρόλογο του βιβλίου της, «πιστεύω ότι ξεπληρώνω ένα χρέος πρώτα στους γονείς μου, κι έπειτα σ' όσους γλύτωσαν από τή σκληρότητα των στρατοπέδων συγκέντρωσης, καθώς καί σ' εκείνους άπ' την κοινότητά μας πού χάθηκαν τόσο τραγικά κατά τό Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο».

Ή συγγραφέϋς ξεκινάει την έρευνά της μέ μιά συγκριτική μελέτη των ψυχολογικών συνεπειών άλλων μαζικών τραυματικών έμπειρών, άνατρέχοντας στή σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία επί του θέματος: «Έντονες τραυματικές έμπειρίες πού προκαλούνται από σείσμικές καταστροφές πυρκαγιές, πολέμους, ζαφνικούς θανάτους δημιουργούν μακροχρόνια κοινωνικά καί ψυχολογικά προβλήματα».

«Μιά τέτοιου είδους μαζική τραυματική έμπειρία έχουν ύποστει καί οι Ισραηλίτες έπιζώντες του έβραϊκού όλοκαυτώματος. Άν καί καμιά άλλη έθνική όμάδα δέ δοκίμασε τραύμα τέτοιας έντασης καί έμπειρία τόσο ταπεινωτική, άραική καί έξοντωτική, έν τούτοις ύπάρχουν χαρακτηριστικά στα θύματα, πού δοκίμασαν αϋτές τίς τραυματικές έμπειρίες, τά όποια θά μπορούσαν νά γενικευτούν σ' άλλες τραυματικές καταστάσεις, όπως αϋτές πού προέρχονται άπό φυσικές καταστροφές, πολέμους, θανάτους».

«Σκοπός αϋτής της έρευνας είναι ή εξέταση της «μεταβίβασης» των έπιδράσεων των τραυματικών έμπειριών αϋτών πού έπέζησαν του έβραϊκού όλοκαυτώματος στα παιδιά τους. Οι έμπειρίες της ζωής στα στρατόπεδα συγκεν-

τρώσεως σινετέλεσαν σημαντικά στή διαμόρφωση είδικών χαρακτηριστικών προσωπικότητας καί συμπεριφοράς τά όποια στή συνέχεια, έπηρέασαν τίς σχέσεις των έπιζώντων μέ τά παιδιά τους. Σημαντικό άνάμεσα σ' αϋτά τά χαρακτηριστικά θεωρείται ή ανάπτυξη έπιθετικής συμπεριφοράς...»

«Τά ύποκείμενα πού πήραν μέρος στην έρευνα ήταν παιδιά Έλλήνων έπιζώντων γονιών πού μεγάλωσαν σέ δύο διαφορετικές κοινωνίες, στην Έλλάδα καί στο Ισραήλ...»

«Οι πέντε όμάδες των ύποκειμένων της έρευνας είναι:

- 1) Παιδιά έπιζώντων γονιών της Έλλάδας.
- 2) Παιδιά γονιών πού κρύβονταν γιά νά άποφύγουν τίς συνέπειες του όλοκαυτώματος.
- 3) Παιδιά Έλλήνων Χριστιανών πού υπέστησαν τή γερμανική κατοχή.
- 4) Παιδιά Έλλήνων έπιζώντων γονιών πού μεγάλωσαν στο Ισραήλ.
- 5) Παιδιά Ισραηλινών γονιών πού δέ δοκίμασαν τή γερμανική δίωξη».

Συνοψίζοντας τά συμπεράσματα του πρώτου μέρους της έρευνας ή Δρ. Ρ. Φλωρεντίν γράφει:

«Στους έπιζώντες μαζικών καταστροφών καί ιδιαίτερα στους Έβραίους έπιζώντες του όλοκαυτώματος, ή «άρνηση της άπώλειας» ή «του θανάτου» ή «των αισθημάτων ένοχής» είναι άκόμη μεγαλύτερη διότι, άν παραδεχτούν ότι έχουν κάποια «βλάβη», αϋτό θά είναι μιά άπόδειξη της νίκης του θύτη προς τό θύμα του. Τά συναισθήματα των έπιζώντων του έβραϊκού όλοκαυτώματος, «ότι επέζησαν παρόλα όσα τους έχουν συμβεί», ότι είναι «διαφορετικοί» καί «έκλεκτοί», έχουν την ίδια σπουδαιότητα γιά την άναπροσαρμογή των έπιζώντων καί την άναστήλωση του αϋτοσεβασμού τους, όπως τό ξεπέρασμα της παθητικότητας μέσω της δραστηριοποίησης στα άνομα πού έχουν ύποστει κάθε άλλου είδους άπώλεια καί έχουν έρθει άντιμέτωποι μέ τό θάνατο».

עץ חיים הוא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)